

„KORMOS BÁBA” TANÖSVÉNY

Kirándulásvezető-füzet

Füzér - Pusztafalu - Füzérkajata - Füzérradvány - Pálháza

Self guide of the „Kormos bába” Nature Trail

Sprievodca náučným chodníkom „Kormos bába”

2. javított kiadás

Szerkesztette:

Dr. Kiss Gábor

Szerzők:

**Dr. Kiss Gábor - Szepessy János - Oláh Tamás - Barkó Orsolya - Szépvölgyi Ákos -
Kalenyák Emese - Proksa Katinka - Tomor Tamás**

HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesület

2002 Miskolc

Borítólap terv és szerkesztés: Berta Veronika – Barkó Csaba – Havassy András

Térképszerkesztés: Kalenyák Emese – Szépvölgyi Ákos – Havassy András

Rajz: Balog Ágnes

Fotó: Dr. Kiss Gábor

A külső borító képei:

első borító: A Felső-Hegyköz látképe Pusztafaluval

hátsó borító: Füzéri vár / „200” éves tölgy hagyásfa / Füzérradványi kastély

A tanösvény és a kiadvány a **Földtani Örökségünk Egyesület Debreceni Területi Csoportja** és a **HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesület** szervezésében készült.

A kiadvány kiadatását és a tanösvény kiépítését támogatták:

Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány

Regionális Környezetvédelmi Központ (REC)

Kárpátok Alapítvány

Környezetvédelmi Minisztérium

Füzérradvány Község Önkormányzata

Pusztafalu Község Önkormányzata

Füzér Község Önkormányzata

Füzércajata Község Önkormányzata

Pálháza Község Önkormányzata

Öreg Bence Vendégház (Pusztafalu)

Pusztafalui Erdőbirtokossági Társulat

**Hegyközi Erdészeti Igazgatóság
(Pálháza)**

Hanyi Istók BT. (S.a.újhely)

Koronaőr Vendégház (Füzér)

Vár-lak Vendégház (Füzér)

Orosz Ferenc (Füzér)

Lupis Gyuláné (Füzér)

Ulicska Lászlóné (Pálháza)

Körmendi Zoltánné (Pálháza)

Tölgyfa Vendéglő (Pálháza)

ISBN: 963009536X

Yelo Print Kft., Szombathely

TARTALOMJEGYZÉK

„Kormos bába” tanösvény	4
Kedves látogató!	4
Ajánlott útvonalak	4
A kirándulásvezető-füzet használata	4
Egyéb hasznos tanácsok és információk	5
Természeti és kultúrtörténeti adottságok	6
A Tokaj-Zempléni-hegyvidék fejlődéstörténete	6
Növényzeti adottságok	8
A Hegyköz népi építésze	10
Pusztafalu - Pálháza alapútvonal	12
Kiindulópont: Pusztafalu - Öreg Bence Vendégház	12
Pusztafalu	12
Bába-hegy: jégkori formák	14
Bába-hegy: tölgyes.....	16
Bába-hegy: kilátópont	18
Bába-hegy: kőzetfeltárások	20
Fövényes-kút	22
200 éves tölgy hagyásfa	24
Korom-hegy: ősmaradványok	25
Korom-hegy: felszíni berogyások.....	26
Korom-hegy: nemesagyag bánya	27
Füzérradványi kastély és kastélypark	29
Füzérradvány: tufafeltárás	31
Füzérradvány.....	32
Pusztafalui körút.....	34
Füzérkajata	34
Fehérke: beerdősülő kaszálórét	35
Bogoly: homokbánya	36
A környék egyéb látnivalói	37
„Kormos Bába” Nature Trail	40
Náučný chodník „Kormos bába”	42
Felhasznált irodalom	44
A HOLOCÉN és a SOSNA Természetvédelmi Egyesületek határon átnyúló vidékfejlesztési és környezetvédelmi programja	45
Jegyzetek	46
Étkezési- és szálláslehetőségek	47

„Kormos bába” tanösvény

Kedves látogató!

Köszöntjük a Tokaj-Zempléni-hegyvidék északi részén, a Hegyközben. A „Kormos bába” tanösvény a Füzér, Pusztafalu, Füzérkajata, Füzérradvány és Pálháza községek közigazgatási területére eső Korom-tető és Bába-hegy legjelentősebb természeti és kultúrtörténeti érdekességeit, értékeit mutatja be. Az útvonal jelzése: **kék** % (Pusztafalu → „200 éves” tölgy hagyásfa) és **kék** + (Pusztafalu → Pálháza).

A tanösvény **indító táblái** a **pusztafalui Öreg Bence Vendégház előtt**, illetve **Pálházán** található. Az állomáshelyeken az ott előforduló **láttnivalók megnevezését tartalmazó táblák** vannak elhelyezve. Az állomásokhoz kapcsolódó ismereteket a **ki-rándulásvezető-füzet** tartalmazza, melyet a kiadvány végén felsorolt szálláshelyeken, valamint az érintett községek polgármesteri hivatalaiban lehet megvásárolni. Az útvonal bejárását az indító táblákon és a kirándulásvezető-füzet első borítójának belső oldalán elhelyezett **térkép** segíti.

Ajánlott útvonalak

A láttnivalók megtekintésére két útvonal áll rendelkezésre, melyet több település-ről is megközelíthet. Az ajánlott útvonalak a következők:

Pusztafalu – Pálháza alapútvonal. A **15 km** hosszú útvonal mentén **13 állomás** található. Ezek megtekintésére körülbelül **5-6 órára** van szükség. A túra **mindkét irányból teljesíthető**. A pusztafalui kiindulópontot **Füzér felől** az országos kék, majd a Senyászki-réttől a kék ! turistajelzésen is megközelítheti (2,5 km).

Pusztafalun az Öreg Bence Vendégházban szállhat meg, vagy Füzér felé folytathatja útját, ahol több szálláslehetőség közül választhat. Füzérradványban az önkormányzat által üzemeltetett ifjúsági táborban töltheti az éjszakát, vagy továbbmehet Pálházára, ahol több szálláslehetőség is rendelkezésre áll. Pálházáról menetrendszerinti buszjárárral visszatérhet Pusztafalura is.

Pusztafalui körút. A Pusztafaluból induló jelzett ösvény kezdetben az alapútvonalat követi, majd az Erzsébet-tanyánál elágazva – Füzérkajata érintésével – visszatér Pusztafalura. Az útvonal hossza **13 km**, amely mentén **10 állomás** érdekességeit tekintheti meg. Ezek bejárása körülbelül **4-5 órát** vesz igénybe.

A kirándulásvezető-füzet használata

A kirándulásvezető-füzet három részre tagolódik. Elsőként a **környék természeti és kultúrtörténeti adottságaival** ismerkedhet meg. Ezen általános ismertető alapján

könnyebbé válik az út során előforduló természeti érdekességek tágabb környezetében való elhelyezése.

Ezt követően az **egyes állomáshelyeken előforduló természeti és kultúrtörténeti érdekességekkel, értékekkel** ismerkedhet meg. A → jel mögötti rész a **következő állomáshely megközelítését** segíti, valamint az **állomások között előforduló érdekességekre** hívja fel a figyelmet.

A kirándulásvezető-füzetben az útvonal leírását pusztafalui kiindulóponttal közöljük. Ebből következően azok, akik Füzerradványból indulnak, az utolsó állomás ismertetőjének tanulmányozásával kezdenek a látnivalók megismerését, és az állomások közötti útvonal leírását is fordítva kell értelmezniük.

A harmadik részben a **környék egyéb látnivalóival, túralehetőségeivel** ismerkedhet meg. Az út során tapasztaltakat a füzet végén a **jegyzeteknek** hagyott helyen rögzítheti. A füzet végén az **étkezési- és szálláslehetőségekről** tájékozódhat. Mivel az egyes településeken a szállásférőhelyek száma nem túl nagy, ajánljuk, hogy szállását telefonon előre foglalja le.

Egyéb hasznos tanácsok és információk

A tanösvény télen-nyáron járható. Az út helyenként meredek, köves, ezért **túrabakancs használata ajánlott!** Az ország más területeihez hasonlóan, a tavasztól ősziig tartó időszakban számítanunk kell a **kullancs** előfordulására. A zárt öltözet csökkenti annak lehetőségét, hogy a különböző betegségeket okozó állat belénk mászzon. A túra után feltétlenül vizsgáljuk át testünket és ruházatunkat!

A kirándulásvezető-füzetben igyekeztünk az útvonal mentén előforduló legjellemzőbb növényeket, állatokat bemutatni, azonban ez természetesen közel sem teljes. Ezért azoknak, akik szeretnék a tanösvény környékének élővilágát alaposabban is megismerni, célszerű **növény- és állathatározót** magukkal vinniük.

A Korom-hegyen rendkívül változatos megjelenésű kőzetekkel, helyenként a kőzetben előforduló látványos ősmaradványokkal találkozhat, ezért ajánljuk, hogy **kőzetgyűjtő kalapácsot** is vigyen magával.

Amennyiben a tanösvénnyel kapcsolatosan bármilyen észrevétele van, kérjük a következő címen jelezze: Pusztafalu Község Önkormányzata, 3995 Pusztafalu, Fő út. 68.

A túra során óvja és védje a természet értékeit!

„Kérlek,
ne vigyél el semmit, csak a fotóidat,
ne hagyj itt semmit, csak a lábnyomodat,
ne ölj meg semmit, csak az idődet.”

Jó utat kívánunk!

Természeti és kultúrtörténeti adottságok

A Tokaj-Zempléni-hegyvidék fejlődéstörténete

A pusztafalui Bába-hegy és a füzérradványi Korom-hegy a Kárpátok belső-vulkáni vonulatához tartozó **Tokaj-Zempléni-hegyvidék** északi részén helyezkedik el. A hegység felépítésében két nagy egységet lehet elkülöníteni: a nagyon idős, átalakult kőzetekből és az erre települő középidőben keletkezett mészkőből álló **alaphegységet**, valamint a miocén korú vulkáni képződményekből álló **fedőhegységet**.

A **hegység aljzatát** hazánk legidősebb képződményeihez sorolható átalakult kőzetek (gneisz, csillámpala) alkotják. Ezek a kb. 900 millió éves kőzetek a Korom-hegy K-i előterében, Felsőregmec és Vilyvitány térségében bukkannak felszínre, a hegység többi részén azonban 2000 m-nél is mélyebben helyezkednek el.

A vulkanikus eredetű **fedőhegység** kialakulása a **miocén kor bádeni emeletében** (kb. 17 millió éve) kezdődött. A hegység területe ekkor süllyedésnek indult, melynek következtében területére benyomult a tenger. Az ezzel egy időben induló vulkáni tevékenység így főként a tenger szintje alatt zajlott. Kezdetben **riolitos** („középső riolittufa”), majd **andezites, dácitos összetételű tufák** keletkeztek. E heves robbanásokkal járó vulkanizmus termékei gyakran váltakoznak **tengeri üledékekkel** (homok, agyag). E korszak képződményei a hegység tengelyében történt intenzív süllyedés miatt ma kb. 1000–1500 m mélységben találhatóak. Felszínre csak a hegység legjobban kiemelt ÉK-i részén bukkannak (pl. sátoraljaújhelyi Sátor-hegycsoport).

A hegység mai arculatát döntően befolyásoló vulkáni működés a **szarmata emeletben** (kb. 15 millió éve) következett be. Ekkorra a tenger visszahúzódott, lagúnarendszerekre szakadozott. Az **agyagos, homokos üledékek** lerakódása tovább folytatódott (*ld. Bogoly: homokbánya*). A vulkanizmus ismét heves tufaszórásokkal kezdődött, melynek anyaga vagy helyben halmozódott fel (**hullott tufa**), vagy a csapadék és vízfolyások révén a tengerbe mosódott és áthalmazódott (**áthalmazott tufa**). A közeli füzérkumlósi és füzérkajatai tufafejtők különös érdekessége, hogy a magas hőmérsékletű tufaár egy erdőt temetett be (*ld. A környék egyéb látnivalói*).

A vulkáni működés energiájának csökkenésével egyre nagyobb mennyiségben jöttek létre különböző **kiömlési kőzetek**. Mogyoróska, Regéc és Baskó környékén andezites olvadékokat szolgáltató vulkáni központ jött létre. A viszonylag híg anyag több km hosszú lávaárak formájában szilárdult meg. Ezek szegélyeit a negyedidőszaki erózió szétroncsolta, kipreparálta (pl. Nagy-Péter-mennykő). A hegyvidék É-i (Telkibánya és Pusztafalu környéke) és középső részén (Erdőhorváti környéke) a riodácitos és a riolitos központok sűrűn folyó lávaanyagot szolgáltatottak, amelyek sűrűbb voltak miatt nem tudtak több kilométeres lávaárakat létrehozni, így meredekebb oldallejtőjű hegyek keletkeztek (*ld. Bába-hegy: kilátópont*). A vulkáni tevékenység csak a **pannóniai emeletben** (kb. 9,5 millió éve) **fejződött be**.

A több millió évig tartó vulkáni tevékenységet **hidrotermás jelenségek** kísérték. A forróvízes oldatokhoz kapcsolódóan érces telérek (Telkibánya), hidro- és limnokvarcit telepek (Mád, Füzérradvány), opálfélék, kalcedon (Erdőhorváti, Telkibánya), kovásodott

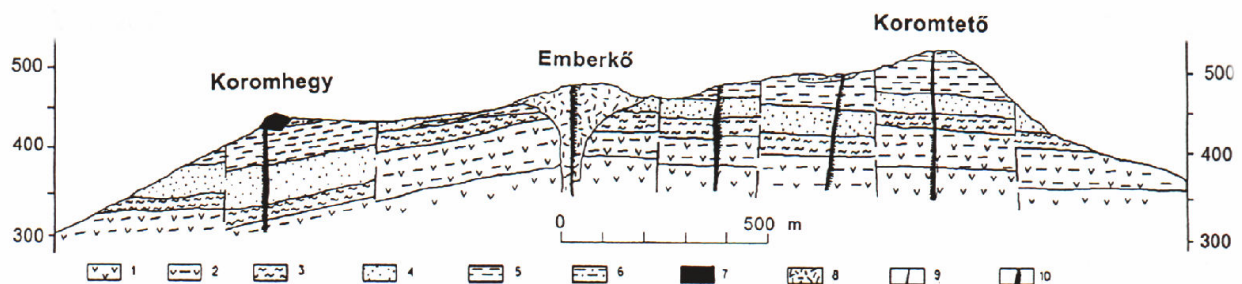
növénymaradványok (ld. Korom-hegy: ősmaradványok), valamint nemesagyag-telepek (ld. Korom-hegy: nemesagyag bányászat) képződtek.

A hegység területe a **pliocén** kortól kezdődően (kb. 5,6 millió éve) aszimmetrikusan kiemelkedett. A kiemelkedés következtében felerősödött a **lepusztulás**, amely az elsődleges vulkáni formákat jelentősen átalakította. A puhább tufatéruszíneken **medencék** alakultak ki (pl. Hegyköz), helyenként **telérek** preparálódtak ki a beágyazó tufából (pl. kőkapui szikla, bózsvai Kőbérc), másutt **vulkáni kürtők eróziós roncsai** bukkantak a felszínre (pl. füzéri Várhegy).

A **jégkorban** (pleisztocén) a fagy közetaprózó tevékenysége következtében a lávaárakból felszínre került szabad kőzetfelületeken **törmeléktakarók, kőtengerek, kőfoltyások** alakultak ki (Bába-hegy, Korom-hegy, Nagy-Péter-mennykő, Sólyom-bérc stb.) (ld. Bába-hegy: jégkori formák). A jégkorszaki szelek **löss** formájában rakták le a Tisza egykori ártereiről szállított hullóport. A riolittufa anyagú vulkáni felszínen agyagos **nyiroktalaj** képződött, amely a világhírű Tokaj-hegyaljai szőlőkultúra alapja.

A Korom-hegy fejlődéstörténete

A Korom-hegy a Tokaj-Zempléni-hegyvidék egyik legváltozatosabb kőzettani felépítésű területe (1. ábra). A tanösvény állomásain az itt előforduló kőzetekkel részletesen is megismerkedhetünk.

Forrás: Csongrádi et al., 1996

1. ábra. A Korom-hegy földtani szelvénye. Jelmagyarázat: 1. horzsaköves riolittufa; 2. kovásodott tufit; 3. illites összlet; 4. kovásodott homokkő; 5. kovásodott agyagkő; 6. limnokvarcit; 7. kovás gejzirit; 8. riolit; 9. törések; 10. ércesedett breccsa zónák.

A hegy kőzetsorozatának alsó részét alig sós, tengeri környezetben, a szarmata emelet elején lerakódott **tengeri üledékek** (homok-agyag) alkotják. A sorozatot gyakran tagolják az intenzív vulkáni működést tanúsító tufa közbetelepülések.

Ezt követően a tufaszórások által felszínre szórt kőzetanyag visszaszorította a tengert, így az ezt követően keletkezett vulkáni termékek nagyrészt szárazföldi környezetben halmozódtak fel. A horzsaköves riolittufa nagy része **ártufa**, kisebb része **hullott riolittufa** (ld. Füzérradványi tufafeltárás).

A tufaszórások után nyugalmasabb időszak következett, mely optimális környezetet teremtett az **illites nemesagyag** telepek kialakulására (ld. Korom-hegy:

nemesagyag bánya). A tufa térszínen a lepusztulás során kisebb mélyedések, bennük sekélyvízű tavak alakultak ki, melyekben tavi üledékképződés zajlott. A tavak környékén gejzírek, hévforrások működtek, hiszen a terület törései mentén bőséges melegvízes oldatok szálltak fel. A több száz méter vastag riolittufán keresztülhatoló melegvíz a magas káliumtartalmú tufát elagyagosította. Az elagyagosodott tufa a csapadékvizek hatására átszapolódott, áthalmozódott. A finomszemcsés anyagot a kisebb vízfolyások szállították a sekély vízű tavakba, így dúsult lencsésen a nemesagyag.

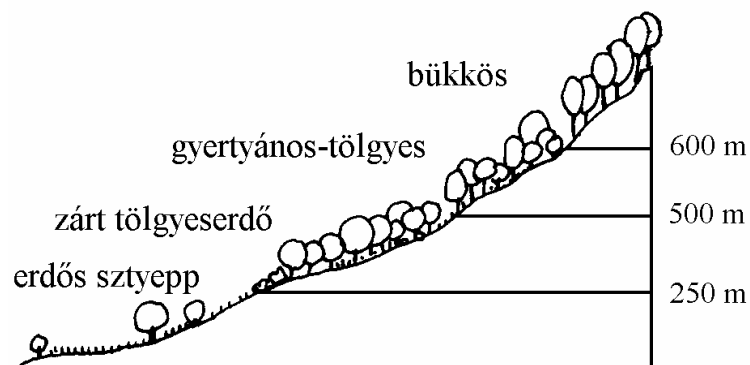
A sekélyvízű tavakban az agyagásványok mellett **homokos, agyagos üledékek** is lerakódtak, melyek a melegvíz feláramlási központok környékén **kovasavval itatódtak át**. Ezek az elkovasodott kőzetek sok helyen tartalmaznak növénymaradványokat (*ld. Korom-hegy: ősmaradványok*).

A Korom-hegy kőzetsorozatát **limnokvarcit** zárja. A kemény kőzet vöröses, barnás színét vasas, mangános szennyeződések okozzák. Ez a kőzet is gyakran tartalmaz növénymaradványokat.

Növényntani adottságok

A Tokaj-Zempléni-hegyvidék növényföldrajzilag a **pannóniai flóratartomány** Északi-középhegység flóraidékének (**Matricum**) Zempléni-hegység flórajárásába (**Tokajense**) tartozik.

A növényzet az éghajlat magassággal történő változása következtében övezetes elrendeződést mutat. A **magassági zonalitás** hazánk területén a következőképpen alakul (2. ábra):

A hegyvidék leggyakoribb erdőtársulása a **kocsánytalan tölgyes** (*Quercetum patraeae-cerris subcarpaticum*), mely a hazánk alacsonyabb hegyvidékeinek és dombvidékeinek nagy részét borító cseres-tölgyes társulásnak egy különleges változata. A Dél-Kelet-Európából származó **csertölgy teljesen hiányzik**, mivel elterjedéséhez a Tokaj-Zempléni-hegyvidék túlságosan északi. Ettől eltekintve a társulás hasonló a többi közép-hegységben található cseres-tölgyes állományokhoz. Lombkoronája sok fényt átenged, így dús és fajgazdag cserje és lágyszárú szint kialakulását teszi lehetővé. Állományait általában 250-500 m tengerszint feletti magasságban találjuk (*ld. 2. ábra*).

A kocsánytalan tölgyesek állományai felett, 500-600 m magasságban **gyertyános-tölgyes** (*Quercus petraeae-Carpinetum*) alakult ki. A domináns faj ebben a társulásban is a kocsánytalan tölgy, azonban alatta egy második lombkoronaszint is kialakult. Ennek fő fafaja a gyertyán (*Carpinus betulus*), de elszórtan más fajok is elegyedhetnek közé, mint a magas kőris, a nagylevelű hárs, a korai és hegyi juhar. A zártabb lombkoronaszint miatt a cserjék csak elszórtan, elsősorban a száraz termőhelyeken jelennek meg. Lágyszárú növényzetének fajösszetétele alig tér el a bükkösökétől.

Az tölgyesek felett kb. 750 m-es magasságig, valamint az északi lejtőkön és a szűkebb völgyekben **középhegységi bükkös** (*Melittio-Fagetum*) tenyészik. A bükkösök legjellemzőbb tulajdonsága a zárt lombkoronaszint. A kevés napfény következtében cserjeszintje hiányzik, aljnövényzetében jellemzően árnyéktűrő, valamint **geofiton** növények élnek. Utóbbiak a bükkösök fényszegény életkörülménye ellen sajátos stratégiát „fejlesztettek ki”. Különféle föld alatti raktározó szervükben nagy mennyiségű tápanyagot tartalékolnak, ami lehetővé teszi, hogy kora tavasszal, még a bükk kilombosodása előtt gyors ütemben kihajtsanak, virágozzanak és termést érleljenek. Majd kilevelesedve ismét feltöltik tápanyagkészletüket, hogy a következő évben – egy nyugalmi időszak után – újra gyönyörködhesünk pazar virágaikban. A társulás szép állományával ismerkedhetünk meg a „*Bába-hegy: jégkori formák*” elnevezésű állomáson.

A Tokaj-Zempléni hegyvidék 750 m feletti területeinek jellemző társulása a **kárpáti bükkös** (*Aconito-Fagetum*). Ennek lombkoronaszintjében – ellentétben az előző társulással – szinte egyeduralmú a bükk. A legfőbb különbség azonban az általában a Kárpátok magasabb régióiban jellemző **kárpáti jellegű fajok** megjelenése. Közülük hazánkban számos faj védett ritkaság, mint például az ikrás fogasír (*Dentaria glandulosa*), a pávafarkú salamonpecsét (*Polygonatum verticillatum*), a kárpáti és karcsú sisakvirág (*Aconitum moldavicum*, *A. variegatum*).

A savanyú alapkőzeten kialakult talajokon tenyésznek a **mészkerülő bükkösök** (*Luzulo-Fagetum*) és **mészkerülő tölgyesek** (*Luzulo-Quercetum subcarpaticum*), jellegzetes savanyúságtűrő fajokkal. A jégkor során keletkezett durva törmelékkel borított hegyoldalakon **törmeléklejtő-erdő** (*Mercuriali-Tilietum*) társulások fordulnak elő. A D-i, DNy-i lejtőkön, ahol melegebb klímahatás érvényesül a **melegkedvelő tölgyes** (*Corno-Quercetum pubescenti-petraeae*) és a **sajmeggyes- molyhos tölgyes bokorerdő andezit változatával** (*Ceraso-Quercetum pubescentis*) találkozhatunk.

A fás társulások közzé mozaikszerűen ékelődnek a virágos **kaszálórétek** foltjai, melyekről a későbbiekben bővebben szólunk (*ld. Fehérke: beerdősülő kaszálórét*). Füzér és Pusztafalu közelében nem feledkezhetünk meg a hegyvidék szikláinak növényzetéről, a **sziklát sziklagyepokről** sem, melyek sok védett növénynek nyújtanak élőhelyet (*ld. A környék egyéb látnivalói. Füzéri Várhegy*).

A növénytársulások természetes kuszaságát az **erdőgazdálkodási tevékenység** már számos helyen megváltoztatta. Ezekről a változásokkal a „*200 éves tölgy hagyásfa*” elnevezésű állomáson szólunk.

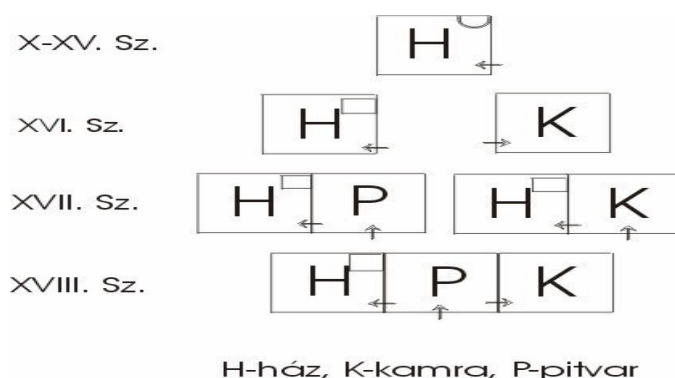
A Hegyköz népi építészete

A magyarországi népi építészet a feudális rend megszilárdulása után kezdett ki-formálódni, ettől kezdve jöttek létre a sajátos település- és épületelemek. A Hegyközben a települések zömét zárt falvak teszik ki, melyek között a legtöbb **utcás, szalagtelkes település**. Legegyszerűbb változata az útifalu, amely egyetlen utcából és a rá merőle- gen elhelyezkedő telkek sorából áll (pl. Pusztafalu).

A településeken belül a XIV. században a földesúri gazdaságok szétesésével pár- huzamosan létrejött a **jobbágyi telekszerkezet**, amely évszázadokra meghatározta a ma- gyar településrendszer alapjait. A népi építészet táji jellegzetességeinek nyomai már a XIV-XVI. században feltűntek, de csak a XVIII. században öltöttek határozottabb formát. Ebben a korszakban alakultak ki a népi építészetben azok a sajátosságok, amelyek marad- ványait helyenként még napjainkban is megfigyelhetjük.

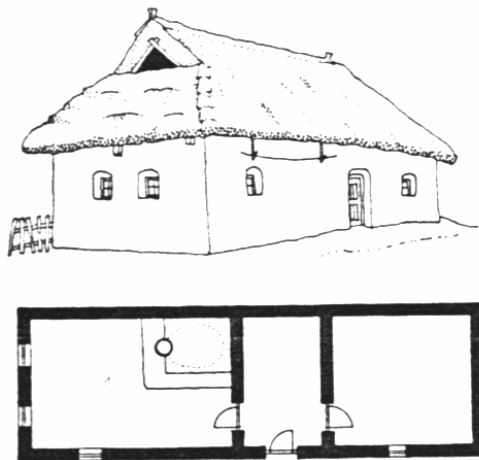
A település és a paraszti gazdaság legfontosabb eleme a **telek** volt. A jobbágyi kisgazdaságok alapját a változó nagyságú, mintegy 10-16 hold területű telek alkotta. Ez magában foglalta a falubeli házat a hozzá tartozó gazdasági épületekkel, az egyéni haszná- latban lévő szántót és rétet, valamint a falu oszthatatlan birtokához tartozó legelőt, erdőt és vizet. A telek központi része a lakóházat és a gazdasági épületeket magába foglaló ud- var.

A Hegyköz építészeti szempontból az **Északi házterület** csoportjába tartozik. A lakó és gazdasági épületek, valamint a telek jellemzői hosszú fejlődés eredményeként jöttek létre. A lakosság igényeinek, technikai fejlettségének változása a következő fejlő- dési szakaszokat eredményezte (3. ábra):

A Hegyközben az **egyhelyiséges ház** több osztatúvá válása során az egyhelyiséges kemencés ház mellé elkülönült épületet emeltek, amely fűtés nélküli kamra, hálókamra volt. A kettő később összeépült, így **több helyiséges ház** jött létre. Az így kialakult lakó- épületnek szintén megfigyelhetők a táji jellegzetességeket tükröző elemei.

A **lakóházak** jellemzője az általában szimmetrikus felépítés, ritkábban a félrecsúszott tetőszerkezet, amely a tornác megjelenésének eredménye (4. ábra). Az ilyen épületeknél a homlokzati falon gyakran pincelejárat található. A lakóház építéséhez felhasznált alapanyagok közül egyeduralgkodó a vályog és a kő. A tető általában ágasoszelemenes (oromgerendás), északi hatásra ritkán szarufás szerkezetű, gerince mindig az utcára merőleges, hajlásszöge 45° -nál kisebb. A tetőforma kontyolt, felső csúcsán gyakran jellegzetes háromszög alakú füstnyílással. A tetőt kettős, hármas kévébe kötött zsuppal fedték, melyet gyakran lépcsősen raktak fel (pl. Pusztafalu, Füzérkajata). A lakóházak általában kettő (pl. Füzérkajata), vagy három (pl. Pusztafalu) helyiségből álltak, amelyeken kisméretű ablaknyílásokat találunk. A ház bejárata a kamrába, illetve pitvarba

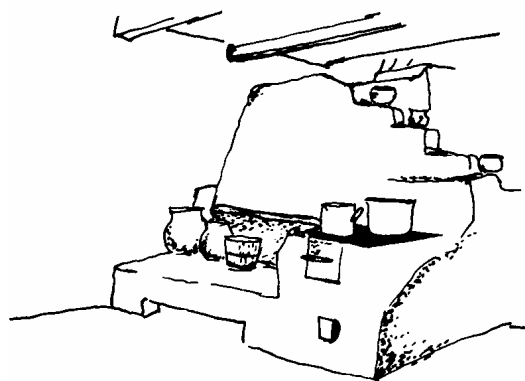

4. ábra. Észak-magyarországi háztípus

nyílt, innen lehetett belépni a többé-kevésbé füstmentesített szobába, amely a konyha funkcióit is ellátta. A pitvar csak a legutóbbi időkben vált konyhává, feldolgozóterré, korábban csak tároló és közlekedő funkciója volt, emellett jellemző, hogy semmilyen tüzelőberendezés nincs benne. A kamra érdekessége, hogy tároló funkciója csak a XVIII. században alakult ki, előtte lakásként, alvásra használták.

A hegyközi népi építészet jellegzetes eleme a házban épített **kabola** (5. ábra). Ez a kemence szája előtt a füstöt a padlásra illetve pitvarra vezette. Sajátos felépítése nem mutat sem erdélyi, sem felvidéki vonásokat, így valószínűsíthető, hogy itt alakult ki.

A paraszti életforma fontos kellékei voltak a **gazdasági építmények**, amelyek a földművelés és állattartás munkafázisaihoz kapcsolódtak. A telek elmaradhatatlan tartozéka volt az istálló, melyet a lakóházzal egy tető alá, vagy attól függetlenül építettek fel. Belső berendezéséhez tartoztak a jászlak, a saráglya és a deszkákkal elkerített szénatartó. Szinte minden udvarban megtalálható volt a fából ácsolt hidas (disznóól). Sok helyen a tyúkólat a disznóól fölé építették. A parasztudvarok legnagyobb építménye a **csűr**. Középen gabonát csépeltek benne, két szélén a kévékben lévő termést, vagy a gabonás hombárokat és a mezőgazdasági eszközöket tárolták. A csűröket a Hegyközben gerendákból ácsolták. Ezek mellett a gazdasági épületek igen sok változata tartozott az udvarhoz, ilyenek lehettek a méhesek, pincék, kutak, vermek, pálinkafőző kunyhók.

5. ábra. Kabolás kemence

Az itt felvázolt helyi jellegzetességeket tükröző népi építészeti emlékekkel túránk során fogunk megismerkedni.

Pusztafalu – Pálháza alapútvonal

Kiindulópont: Pusztafalu – Öreg Bence Vendégház

- Utunkat a Vendégház elől kezdjük. A kapun kiérve a falu főutcáján jobbra kanyarodva rövid sétával érjük el az első állomást, ahol Pusztafalu történetével, látnivalóival, valamint a település leghíresebb szülőiteivel, a Szádeczky családdal ismerkedhetünk meg.

Pusztafalu

A település rövid története

A Pusztafalu térségében talált régészeti leletek alapján elmondható, hogy az ember már feltehetően a neolitikum (újkőkor) óta ismerte ezt a vidéket. A terület igazi birtokbavételére azonban csak a középkorban, a szlávok, majd a honfoglaló magyarok letelepedése után került sor. A Hegyköz irtásfalvakból álló településhálózata az Árpád-korban alakult ki, de Pusztafalu csak viszonylag későn, a XIV. században jött létre, ekkor Újfalu volt a neve. Első okleveles említése **1389**-ből származik.

A falu a XIV. században a füzéri uradalom tartozékeként királyi birtok, majd a század végére átmenetileg elnéptelenedett, ezért 1389-ben Pusztajárfalu néven szerepelt Zsigmond adománylevelében. A király ekkor Perényi Miklósnak és testvéreinek adományozta az uradalmat. Pusztafalu nem maradt sokáig a Perényieké, mivel 1427-ben már a **Losonczy család** tulajdona, akik szalánci uradalmukhoz csatolták a települést. Ettől kezdődően Pusztafalu története az 1920-as évekig összefonódott az uradaloméval. A Losonczyak 1595-ig birtokolták, később a **Forgách családé** lett, csakúgy, mint a Losonczy-vagyon nagy része. Losonczy Anna – aki Balassi Bálintnak volt egyik múzsája – második férje ugyanis Forgách Zsigmond, a későbbi nádor volt, aki felesége 1595-ben bekövetkezett halálát követően megszerezte a hatalmas örökség jelentős részét.

A reformáció az 1530-40-es években érte el Pusztafalut és létrejött a falu református gyülekezete. A XVI. század a vallási megújulás mellett magával hozta a Török Birodalom magyarországi előretörését és a középkori magyar állam bukását is. A Hegyköz ugyan nem tartozott a török hódoltság területéhez, de az ellenséges portyák időnként elérték, 1565-ben például Pusztafalut dúlták fel a török hordák.

A XVII. század első felében a falu népes és jómódú hegyközi helység volt és komoly állatállománnyal rendelkezett. Ez azonban nem sokáig tartott. Már a század második felétől - különösképpen a kuruc-Habsburg és a visszafoglaló háborúk idején, majd a Rákóczi-szabadságharcot követően - jelentős elszegényedés és elvándorlás jellemezte, a többi hegyközi településhez hasonlóan.

A XVII. század végétől az uradalom többször gazdát cserélt: a Forgách családtól előbb a Szirmay (1692), majd a Szentiványi (1694-95), később a Reviczky családhoz (1726) került. Tőlük teljes egészében csak 1769-ben váltotta vissza az uradalmat a

Forgách család, akik 1848-ig voltak a falu földesurai. Ebben az időben jelentősen nőtt a falu népessége, 335 főről (1787) 530 főre (1828).

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás után a volt jobbágyok az úrbéres földek tulajdonosai lettek, míg a falu határában fekvő kiterjedt erdőségek és legelők nagy része a Forgách családé maradt. A rossz termőhelyi adottságok, a túlnépesedés okozta telekaprózódással párosulva csak szűkös megélhetést tettek lehetővé. A térségre jellemző hordókészítés pedig az 1860-as években „túltermelési” válságba került, így a településnek komoly megélhetési problémákkal kellett szembenéznie. Az 1870-80-as évektől a szegénység miatt sokan hagyták el a falut, többen Amerikába mentek a jobb élet reményében. Az el- és kivándorlás mellett az 1872-73-as kolerajárvány is hozzájárult a népesség csökkenéséhez.

A trianoni békeszerződés újabb súlyos problémákat hozott a falu számára, ugyanis **elcsatolták a település területének több mint 60 %-át**. E terület nagy része erdős hegyvidék, amely zömmel a Forgách, majd 1920-tól a Forgách-Waldbott családé volt. Itt található a Kis-Izra- és az Izra-tó, ez utóbbi a Tokaj-Zempléni-hegyvidék legnagyobb tava. Trianon következtében a falu nem csak értékes területeket veszített el, de elzártsága is nőtt. Ennek máig ható következménye többek között az, hogy szemben más hegyközi falvakkal, itt már az 1950-es évektől megindult az erős elvándorlás, ami mára oda vezetett, hogy a falu lakosságának száma 300 fő alá csökkent.

Az elzártság következtében azonban a település archaikus népi kultúráját a 20. század derekáig szinte érintetlenül megőrizte. Hazánkban kevés helyen maradtak meg olyan tisztán és elkülönülten a **néphagyományok**, mint Pusztafalun. A néptánc a helyi néptánc-csoport révén remélhetőleg továbbra is fennmarad. Sajnos a népviseletnek és a népdaloknak már csak írásos nyomai vannak, és a híres pusztafalui esküvők hagyományai is egyre inkább a feledés homályába vesznek.

Pusztafalu híres szülöttei: a Szádeczky család

Pusztafalu méltán híres szülöttei a Szádeczkyek. **Szádeczky Sámuel**t a szabadságharc alatt betöltött magas katonai funkciója következtében száműzték Pusztafalura. 1855-1895 között volt a település lelkipásztora és tanítója. Mindhárom gyermeke országos hírű tudós lett. **Szádeczky-Kardoss Lajos** (1859-1935) történész és **Szádeczky-Kardoss Gyula** (1860-1935) geológus Pusztafalun születtek, **Szádeczky-Kardoss Elemér** (1903-1984) geológus már Kolozsváron látta meg a napvilágot. A tiszteletükre állított emléktáblát a lelkészi hivatal falán láthatjuk, míg a temetőben egy emlékoszlopot állítottak emléküik megőrzésére (6. ábra).

Látnivalók Pusztafalun

A településen viszonylag nagy számban maradtak meg a **századelő hagyományos stílusban épült népi lakóházai**, melyek állapota sajnálatos módon egyre romlik. Ezek közül a Fő utca 36. számú házra hívjuk fel a figyelmet, de ha a falu házai között nézelődünk, magunk is felfedezhetünk egy-egy érdekes lakóházat, fából készült gazdasági épületet.

A temetőt a már említett **Szádeczky-emlékoszlop** (ld. 6. ábra) mellett a **kopjafák** miatt is érdemes felkeresni.

A **Falumúzeumban** (Fő út 105.) egy hagyományos paraszti ház berendezési tárgyait tekinthetjük meg, valamint egy 1939-ben készült fényképsorozat segítségével megismerkedhetünk a pusztafalui népviselettel és szembesülhetünk azzal, hogy 50 év alatt milyen hatalmas változásokon ment keresztül a település. Az Önkormányzat által üzemeltetett múzeumot Bacsó Tibor (Fő út 5.) vezetésével tekinthetjük meg.

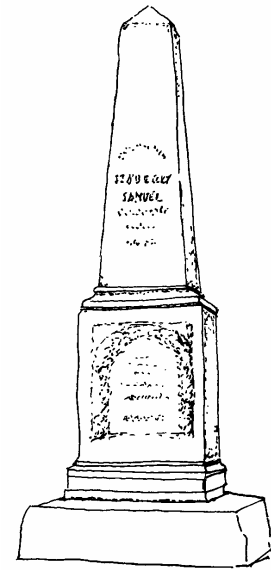
→ Utunkat a falu főutcáján folytassuk tovább. A református templom mellett elhaladva a település legöregebb részéhez érünk, ahol legnagyobb számban maradtak meg a hagyományos stílusú házak. A vegyesboltot és a kocsmát elhagyva jobbra folytatódik utunk, és enyhe emelkedő után elérjük a falu szélét.

A Tolvaj-hegy és a Hársas-hegy közötti nyeregből visszatekintve megfigyelhetjük, hogyan alkalmazkodik a település fekvése a környezeti adottságokhoz. A falu legöregebb része a **környék legmélyebben pontján** helyezkedik el. Ennek azért van jelentősége, mivel az északi hideg légtömegek általában a két hegy közötti nyeregben találnak utat dél felé. Ezek a gyakran igen erős szelek nem érintik a település mélyebben fekvő részeit, viszont a dél felé elhelyezkedő II. világháború után épült településrész gyümölcsöseiben, esetenként házaiban néha komoly károkat okoznak. A sajátos fekvésre utal az egyik legismertebb helyi népdal is: „Pusztafalu gödörbe van, a Tilalmas fölött van.”

A földút hamarosan kétfelé ágazik. Semmiképpen se a bal felé kanyarodó utat választjuk, mivel azon 800 méter megtétele után a **magyar-szlovák államhatárhoz** érkezünk. A jobb oldalunkon lévő fenyvest elhagyva az út enyhén balra kanyarodik, és egy felhagyott szántót keresztezünk, majd rövidesen az erdőben folytatjuk utunkat.

Az emelkedő leküzdését szerpentinek könnyítik meg. A **második hajtókanyar után** egy útelágazáshoz érkezünk. Itt nem az erdészeti utakon folytatjuk utunkat, hanem **az útbevágásból kiemelkedve a meredek hegyoldalon enyhén jobbra tartva haladunk tovább.**

Hamarosan látványos sziklaformák bukkannak szemünk elé, melyek a pleisztocén jégkorszakok során képződtek. Érdemes megismerkedni kialakulásukkal, mivel hazánk hegyvidékeit járva sokfelé találkozhatunk hasonló eredetű képződményekkel.

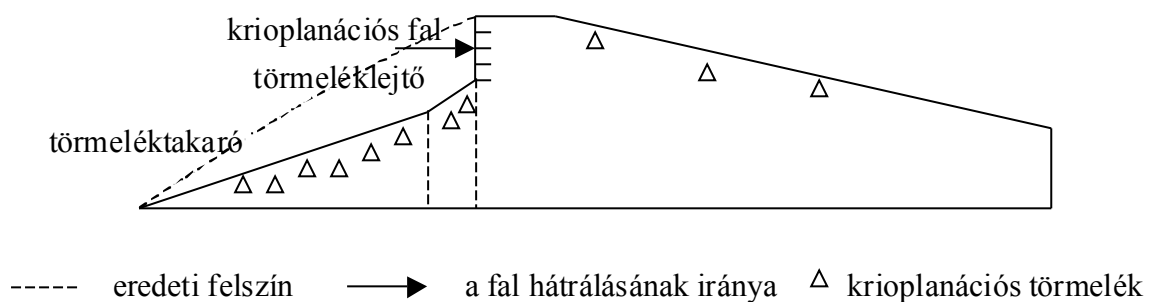
6. ábra.
Szádeczky-emlékoszlop

Bába-hegy: jégkori formák

A **pleisztocén** korban (2,4 millió év → 10 ezer év) az északi féltekén jelentős lehűlés következett be, melynek eredményeként az Északi-sark irányából hatalmas jégtakarók nyomultak az alacsonyabb szélességek felé. Hazánk területét a jégkorszakok során nem borította jég, azonban a közeli jégtakaró hűtő hatása következtében a mainál jóval

hűvösebb (évi középhőmérséklet: $-1 - -3^{\circ}\text{C}$), ún. **periglaciális (jégkörnyéki) éghajlat** uralkodott. A leghidegebb éghajlat középhegységeink magas övezeteit jellemezte.

A hegyoldalak, hegytetők nagyobbrészt növénytelen kőzefelszínein a **fagy okozta aprózódás** jelentős változásokat eredményezett. A fagypont körüli hőmérsékleten a fagyás-olvadás ismétlődésével a kőzetrepedésekbe behatoló, majd ott megfagyó víz megrepszertette a kőzeteket, amelyről idővel kisebb-nagyobb kőzetaryabok váltak le. Hasonló folyamatok játszódtak le a tartós hó felhalmozódások környékén is, melynek következtében a kisebb felszíni egyenetlenségek kihangsúlyozódtak, a hegyoldalak lépcsőzöttekké váltak. Az aprózódással a törmelék részben a sziklafalak előterében halmozódott fel, részben a hegyoldalakon és a völgyek alján alkotott vékonyabb-vastagabb takarót. Ezen folyamatok eredményeként a hegyhátak fokozatosan lealacsonyodtak, míg a keletkezett törmelék a völgyeket feltöltötte, vagyis a fagyás elegyengette a felszínt. A folyamat neve **krioplanáció** (fagy által történő elegyengetés), míg az így létrejött felszíni alakzatok a **krioplanációs formák** (7. ábra). A Tokaj-Zempléni-hegyvidék bővelkedik krioplanációs formákban, melyek közül a legszebbek a háromhutai Sólyom-bérc, a regéci Nagy-Péter-mennykő és Pengő-kő, valamint a hejcei Sólyom-kő.

7. ábra. A krioplanációs fal jellemzői és kialakulásának folyamata a Bába-hegy példáján

Ilyen krioplanációs formákkal találkozhatunk a Bába-hegy Ny-i oldalán is. A hegyoldal felső részén 400 méter hosszúságban húzódik a formaegyüttes leglátványosabb formaeleme a **krioplanációs fal** (ld. 6. ábra). Jellemző magassága 6-7 méter, helyenként azonban 10 méter magas falrészletekkel is találkozhatunk. A fal előterében nagy mennyiségben halmozódott fel az aprózódás során keletkezett törmelék, mely a falnak támaszkodva a hegylejtőnél meredekebb ($25-35^{\circ}$). Innen származik a **törmelékletajtó** elnevezés. A faltól távolodva a kőzetaryabok már csak vékonyabb-vastagabb **törmelékletakarót** alkotnak a hegylejtőn. A nagyméretű kőzetblokkok a hirtelen bekövetkezett omlások során keletkeztek, míg a finomabb törmelék a fagy okozta aprózódás révén vált le a falról. A gyakran ellenlejtésű szakaszokból álló **hepe-hupás felszín** annak bizonyítéka, hogy időnként nagyméretű sziklaomlások is formálták a hegyoldalt.

A krioplanációs fal a hegyszerkezeti mozgások során kibillent kőzetek felszínre bukkanó **rétegefejein** alakult ki. A kőzetszerkezeti adottságok kiemelkedő szerepét szemléletesen jelzi, hogy a K-i irányban húzódó enyhe hegylejtők krioplanációs formakincse nagyon szegényes (ld. 6. ábra). A réteglapokat ugyanis a fagy kevésbé tudta megbontani, így ezen az oldalon csak elszórtan találkozhatunk felfagyott törmelékkel. A Bá-

ba-hegy sziklaformái méretüket tekintve azonban elmaradnak a hegyvidék más krioplanációs falaitól, mivel a puha, **erősen bontott szerkezetű riodácit** kőzeten a kialakult formák hamar pusztulásnak indultak.

A nyugatias kitettségű hegyoldalban **középhegységi bükkös** (*Melittio-Fagetum*) növénytársulás tenyészik. Gyér aljnövényzetének legjellemzőbb faja a **szagos müge** (*Galium odoratum*) (8. ábra). A zárt lombkoronaszintű erdőben gyakori az árnyékkedvelő **erdei pajzsika** (*Dryopteris filixmas*). A krioplanációs törmeléken **mo-hapárnák** tenyésznek, ami arra utal, hogy a kövek már nincsenek mozgásban.

A hegyoldal felső részén, a sziklafal tövében egyre nagyobb területet foglal el a törmelék, és ezzel együtt változik a növényzet jellege is. Az igényesebb bükköt a környezeti adottságokkal szemben kevésbé nagy igényeket támaztó fajok szorítják ki. Ennek oka, hogy a pleisztocén során keletkezett sűrű törmeléktakarón a talajosodás még nem ért el jelentős mértéket, amelyet a meredek lejtőn a talaj gyors lepusztulása is hátráltat. A **vékony talajtakaró gyorsan kiszárad**, ami a növényzet számára kedvezőtlen feltételeket teremt. Jellemző fafajok a június környékén illatos virágokat hozó **kis- és nagylevelű hárs** (*Tilia cordata* és *T. platyphyllos*), a sötétzöld, összetett levelű **magas kőris** (*Fraxinus excelsior*), valamint a kétszárnyú termést érlelő **korai juhar** (*Acer platanoides*).

8. ábra. Szagos müge

- ➔ A sziklafaltól térjünk vissza a jelzett ösvényre, majd a hegyoldalban felfelé folytatjuk utunkat. Egy kitaposott serpentinén érjük el a Hársas- és Bába-hegy közötti nyeret, ahonnan jobbra kanyarodva rövidesen megérkezünk következő állomásunkra. Itt egy érdekes növénytársulással ismerkedhetünk meg.

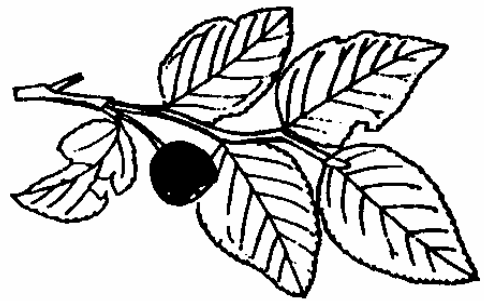
Bába-hegy: tölgyes

A Bába-hegy gerincére kiérve szembetűnő változások következnek be a növényzetben, a hegyoldal uralkodó bükkösét ezen a helyen tölgyes váltja fel. Ez eltérést mutat a „Növénytani adottságok” című bevezető részben említett magassági övezetességtől. A több nedvességet igénylő, ezért általában a hegyoldalak magasabb részeire jellemző bükkös itt alul, míg a kevésbé nedvességigényes, ezért a hegyoldalak alsóbb régióira jellemző tölgyes magasabban helyezkedik el, vagyis a **bükk és a tölgy helyet cserélt**.

Az eltérés a **sajátos termőhelyi viszonyok** következménye. Ezen a helyen a hegylejtő nagy meredeksége miatt csak **vékony talajtakaró**, illetve termőréteg keletkezett. A vékony talajtakaró **hamar kiszárad**, ami megnehezíti az életfeltételeket. Mindezek mellett az itt élő növényeknek a felszínközeli elhelyezkedő **savanyú dácit alapkőzet** hatását is el kell viselniük.

Az erdő lombkorona szintjének uralkodó faja a **kocsánytalan tölgy** (*Quercus petraea*). Nevét a vesszőkön kocsány nélkül ülő makkjairól kapta. A vékony talajtakaróban a felszíni rétegeket is jól behálózó gyökérrendszere és a korona szélességén is túlnyúló erős támasztógyökerei révén kapaszkodik meg. Mérsékelt melegkedvelő, az időszakos száraz talajt is eltűri, elsősorban a levegő nedvességére igényes. A faipar számára az egyik legértékesebb és legkeresettebb lombhullató fa. A bába-hegyi tölgyest mégsem kerül fűrész alá, mivel az erdészet **véderdőként** tartja nyilván. Véderdőnek azokat a sekély talajú, kedvezőtlen termőhelyen növekvő erdőket tekintik, amelyek kivágása esetén az erózió olyan nagymértékben lepusztítaná a talajt, hogy egy újabb erdő létrejötte vagy telepítése lehetetlenné válna. Ezért ezekben az erdőkben talajvédelmi okokból a fák kitermelése szigorúan tilos.

Az aljnövényzetet a különféle **savanyúságtűrő fajok** alkotják. A cserjeszintben például megtelepedett a hazánktól északra gyakori **fekete áfonya** (*Vaccinium myrtillus*). Ennek a lombhullató törpecserjének a levelei élénkzöldek, 1-3 cm nagyságúak és tojásdad alakúak (9. ábra). Szára feltűnően vékony és világoszöld. Igen ízletes hamvaskék, apró bogyói júliusban érnek, de sajnos a mi termőhelyi viszonyaink között csak ritkán. A hegyvidék néhány pontján előfordul védett rokona a vörös áfonya (*Vaccinium vitis-idaea*) is, amely – a fekete áfonyával ellentétben – örökzöld és piros bogyókat terem. Különösen széppé teszi az erdőt a talajt borító **sűrű mohapárna**.

9. ábra. Fekete áfonya

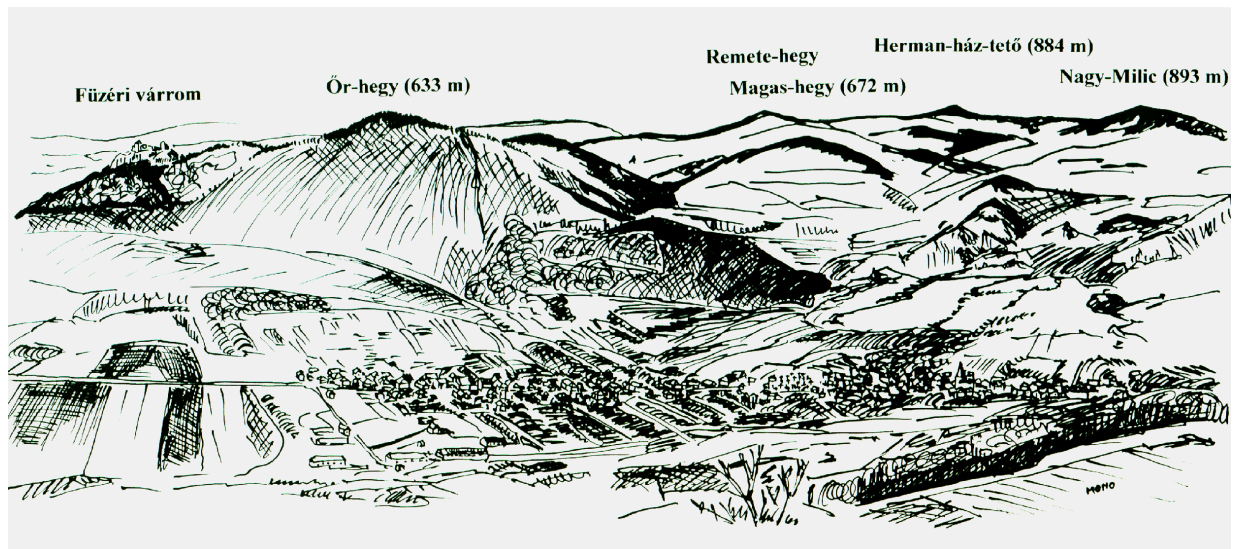
A mohapárnák között júliustól októberig díszlik a narancssárga színű, tölcsérformájú **bársonyos rókagomba** (*Cantharellus friesii*). Népiesen csirkegombának nevezik és az egyik legfinomabb gombának tartják. Szedését azonban még a szakértők számára sem javasoljuk, mivel egész Európában sem gyakori, hazánkban pedig nagyon ritka.

- ➔ A hegygerincen továbbhaladva néhány perces séta után megérkezünk következő állomásunkra, ahonnan pompás kilátás nyílik a Milic-hegycsoportra és a Felső-Hegyközre, melynek legmélyebb pontján Pusztafalut is megpillanthatjuk. A kilátópont nagyszerű lehetőséget kínál arra, hogy megismerkedjünk a környék morfológiai nagyformáival, a Felső-Hegyköz változatos területhasználati viszonyaival, amelyek együttesen különleges tájképi élményt nyújtanak.

Bába-hegy: kilátópont

A hegység nagyformáit létrehozó vulkáni tevékenység a pannóniai emeletben (kb. 9.4 millió éve) befejeződött. Az azóta eltelt több millió év alatt az elsődleges vulkáni formákat a külső erők (víz, szél, hőmérséklet-ingadozás stb.) jelentősen átformálták, azonban a vulkáni felépítményeknek még jelenleg is domborzat meghatározó szerepük van. A földfelszín formakincsével foglalkozó geomorfológusok osztályozása szerint ezek a formák **vulkánromoknak** (harmadlagos vulkáni formáknak) minősülnek.

Balra tekintve a **Hegyköz** 150-250 m átlagmagasságú medencetérképe tárul a szemünk elé. A mély fekvésű területet az egykori vulkáni kitörési központokból kiinduló lávafolyások hozták létre, de a puha tufatérképeken a lepusztulás is fokozott mértékben hatott. A medence legészakibb nyúlványának (Felső-Hegyköz) középpontjában helyezkedik el Pusztafalu. A Hegyközt ÉNy-i irányból a **Milic-hegycsoport** határolja, amely nevét a 893 m magas **Nagy-Milic csúcsról** kapta (10. ábra). A hegycsoportot a trianoni békeszerződés során kialakított határ kettészeli, É-i része ma Szlovákiához tartozik.

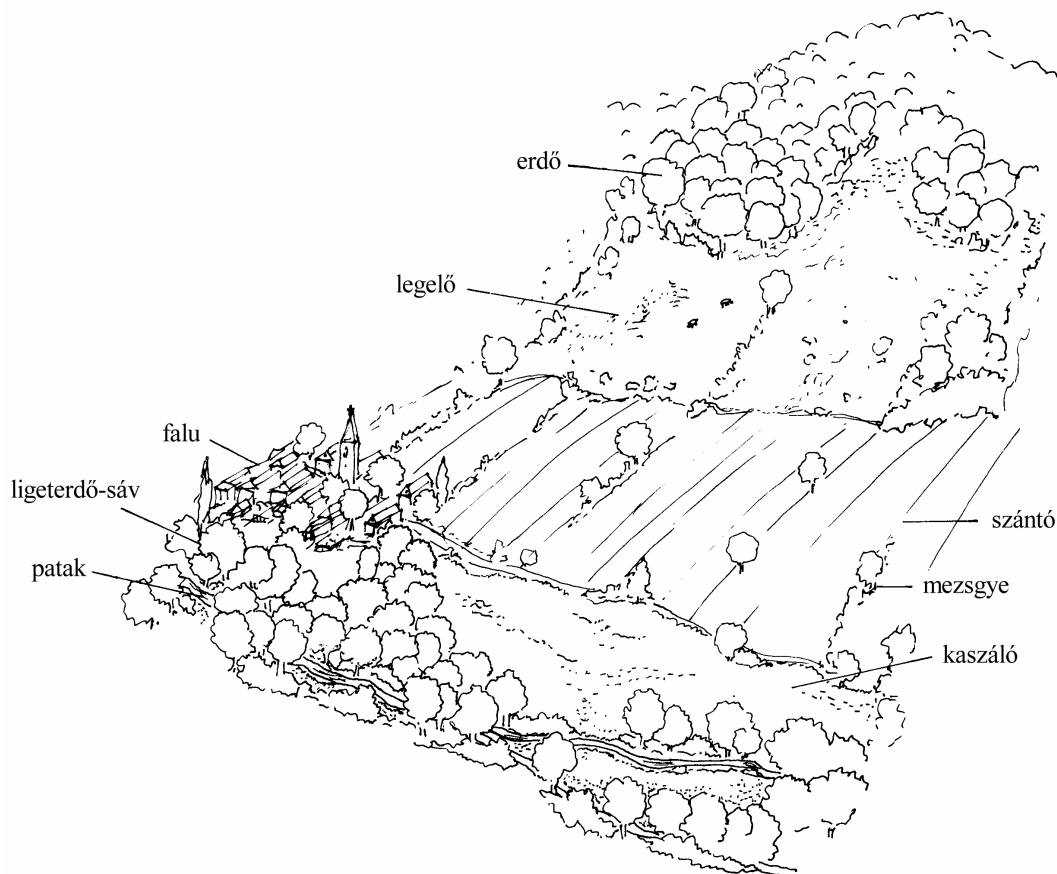

10. ábra. Kilátás a Bába-hegyről

A környék uralkodó vulkáni nagyformái az ún. **extrúzív szubvulkáni tömzsök**, amelyek a sűrű lávát szolgáltató riódácitos és riolitos vulkáni központokban alakultak ki. Ezek sűrű olvadékanyaga a magmakamrából felfelé nyomulva éppen, hogy elérte a felszínt, nem alkotott lávafolyásokat, hanem a környező üledékekbe, tufákba nyomult, azokat megemelte, majd viszkózusabb voltánál fogva megdermedt. Ilyen meredek, sziklás lejtőkkel jellemezhető extrúzív dóm például a Pusztafalu felett emelkedő **Tolvaj-hegy**, a **Bába-hegy** és a **Hársas-hegy**.

A leglátványosabb nagyformák a **vulkáni kürtőmaradványok**, amelyek esetében a vulkáni felépítmény erősen lepusztult, csak a kürtőt kitöltő láva maradt meg, amely vastag oszlopként, meredeken emelkedik ki környezetéből. Ezek a meredek kőzetdugók kiváló természetes védelmet biztosítanak, ezért gyakran várat építettek rájuk, mint például a **füzéri Várhegy** esetében (ld. 10. ábra). Sokan a Füzéri-medencét tartják hazánk legszebb vidékének, nem véletlenül.

A medence területe nagyjából mezőgazdasági hasznosítás alatt áll. A **terület-használat a természeti adottságokhoz alkalmazkodik**. A szántókat, réteket és legelőket az erdő kiirtásával alakították ki. A patak menti mélyebb fekvésű, vizenyős területeket **kaszálók** foglalják el, az enyhén hullámos domboldalakon **szántóföldeket** alakítottak ki, míg a lejtők legmeredekebb és ezért legerózióveszélyesebb részein **legelők** vannak (11. ábra). Az **erdők** napjainkban már csak a **meredek hegyoldalakon** maradtak meg. A lejtővel párhuzamosan futó **nadrágszj-parcellákon** mindenki azonos feltételekkel gazdálkodhatott. A domboldalon helyezkedik el a **falu** is, ahol a csapadékvizek hamar lefutnak.

11. ábra. A Hegyköz földhasznosítási modellje

A szántóföldi gazdálkodásra szerencsére itt még a **hagyományos kisparcellás művelés** jellemző, amely a megváltozott falusi életforma és a nagyüzemi gazdálkodás erőltetése következtében hazánk sok területén felbomlott. A művelésnek ez a módja nemcsak kultúrtörténeti érdekességet jelent, hanem **az élővilág fennmaradása szempontjából is igen kedvező**. A mozaikos gazdálkodási szerkezet **változatos élőhelyegyüttest** eredményezett, amely fajokban gazdag élővilág számára biztosít kedvező feltételeket. A keskeny parcellákat elválasztó mezsgyék, valamint a patakokat kísérő sűrű növényzettel benőtt ligeterdők az **élővilág szabad vándorlását** biztosítják. A természetvédelem fontos feladata a hagyományos tájszerkezet, a hagyományos gazdálkodási módok, valamint a hagyományos gazdálkodás tárgyi emlékeinek (például faszervezetű csűrök) megőrzése.

Ha a fülünket is nyitva tartjuk, a környék állandó lakóit, a reszelős, károgó hangon rikoltozó, fekete hollópárt is meghallhatjuk. A **holló** (*Corvus corax*) védett madár, eszmei értéke 50 000 forint. Rokonaitól, a varjaktól első pillantásra megkülönböztethető jóval nagyobb termete és ék alakú farka alapján (12. ábra).

12. ábra. A holló röpképe

➔ A pihenő után a hegygerincen folytassuk utunkat.

Nagyon figyeljünk, az ösvény rövidesen élesen balra kanyarodik, és egy régebbi erdészeti úton leereszkedünk a Bába-hegy K-i oldalán. Néhány perces séta után egy szélesebb útra érkezünk, amelyen balra kanyarodva tovább ereszkedünk lefelé. A következő elágazásban jobbra kanyarodjunk. Az útvonal mentén kocsánytalan tölgyeseket láthatunk, melyek egykorú, elegyetlen állománya már kevésbé emlékeztet a természetes erdőtársulásra (*ld. 200 éves tölgy hagyásfa*). Rövidesen megérkezünk következő állomásunkra, amely egy hármas útelágazásnál található. A két kisebb kőfejtőben a környék néhány jellemző kőzetével és a talajképződés folyamatával ismerkedhetünk meg.

Bába-hegy: kőzetfeltárások

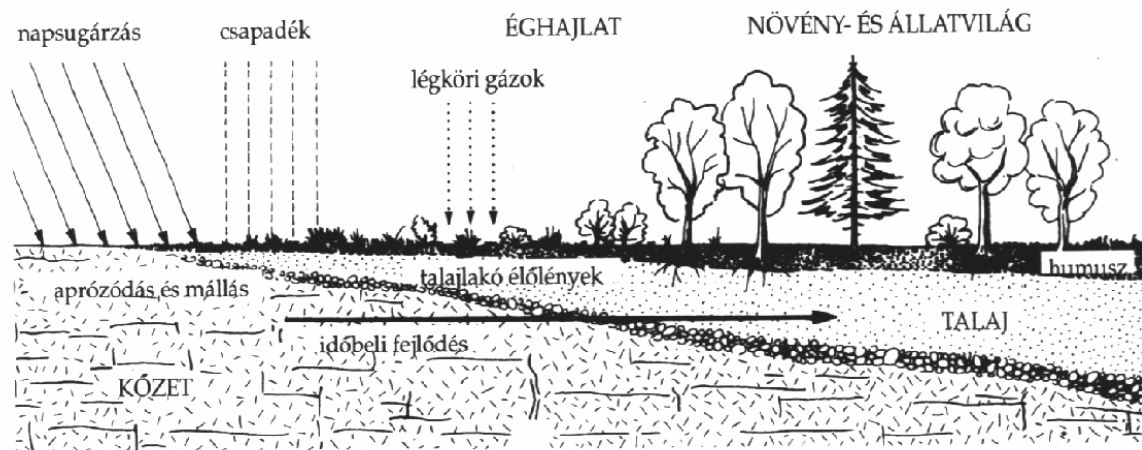
Az útkereszteződéstől K-re elhelyezkedő feltárás („**fehér**” feltárás) három rétege a szarmata emeletben lezajlott kőzetképződési folyamatokat mutatja be.

A feltárás alsó részét tengeri környezetben lerakódott gömbös elválású, zöldes-szürke **agyag** alkotja. Kőzetanyagának alapanyagai vulkáni tufák voltak, melyek a szarmata emelet melegebb éghajlata alatt intenzív kémiai mállásnak voltak kitéve. A mállás eredményeként létrejött agyagásványok a vízfolyások által a tengerbe kerültek és leülepedtek, így egy nagyon finomszemű kőzet jött létre. Az agyagban sárgás-vöröses rétegek láthatók, melyek a tenger időszakos visszahúzódása során keletkezett beszáradási nyomok.

A középső réteget sárgás színű, magas mésztartalmú **tufit** alkotja. Anyaga homokból, horzsakőtöredékekből, riolit-törmelékből és mészsizapból áll. A horzsakő és riolit-törmelék ártufaterítések anyagából származott, amely a tengerbe történt áthalmozódás után mészsizappal keveredett. A kőzetben apró (2 mm), víztiszta kvarckristályok fordulnak elő.

A feltárás legfelső rétegét kevés horzsakövet tartalmazó, fehér színű, nem rétegzett **portufa** alkotja, amely ártufa működések során keletkezett. Mivel anyaga nagyon finomszemcsés, egy ártufa lepel legtávolabbra jutott legfinomabb részeként fogható fel. A portufában előforduló világosbarna foltok a talajképződés során keletkeztek.

A **talaj** a földkéreg legkülső, laza, termékeny rétege. Jelentősége, hogy a növények termőhelyéül szolgál, vagyis azokat kellő időben és kellő mennyiségben képes el látni tápanyagokkal és vízzel. A talaj az alatta elhelyezkedő **kőzetek mállása** során képződik (*13. ábra*). A folyamatot az éghajlat (hőmérséklet, csapadék), a domborzat (lejtőviszonyok), az élővilág (talajlakó élőlények, gyökerek) és az alapkőzet (ásványi összetétel, fizikai tulajdonság) határozza meg. A kőzetmálladék a **humuszképződés** révén válik talajjá. Ennek során a talajban élő milliónyi baktérium és mikroszkopikus gomba az elhalt növényi részeket bonyolult kémiai reakciók során lebontja, majd szerves vegyületekké alakítja. A sötét színű humusz kiemelkedő szerepet játszik a növények tápanyagellátásában (nitrogén, foszfor stb.) és a felületén megkötődő tápanyagok révén „tápanyagraktárként” is szolgál.

Forrás: Nemerkenyi A., 1993

13. ábra. A talajképződés folyamata

Ezen a helyen a talajosodás a riolittufa alapkőzeten indult meg. A talajtakaró azonban meglehetősen vékony (30-40 cm), mivel a talajképződésnek a hegylejtő nagy meredeksége következtében **nagymértékű talajlepusztulással** kell lépést tartania. A vékony talajtakaró azonban nem jelent akadályt a fás szárú növényzet megtelepedése szempontjából, mivel a fák gyökerei a puha kőzetbe mélyen be tudnak hatolni. Ezt követően a **talajképződés mélyebb szintekben is megindul**, a gyökerek által termelt gyökérsavak által. Ezt jelzik a nagyobb gyökerek mentén előforduló barnás színű, talajosodott foltok. A folyamat előrehaladtával a kőzet felső rétegei fokozatosan elmállanak, és a humuszképződés révén kialakul rajtuk a növényzet számára megfelelő termőhelyet biztosító talajtakaró.

Az útkereszteződéstől Ny-ra egy másik feltárást találunk („barna” feltárás), melynek kőzetanyagát a Bába-hegy fő tömegét adó **riodácit** alkotja. E riodácit a riolit és a dácit közötti átmeneti kőzet. A sűrű olvadékanyag a magmakamrából felfelé nyomulva éppen, hogy elérte a felszínt, nem alkotott lávafolyásokat, hanem a környező homokos-agyagos üledékekbe, riolittufákba nyomult, azokat megemelte, majd viszkózusabb voltánál fogva megdermedt.

A **riodácit** tömeg szegélye a környező kőzetekkel érintkezve gyorsan lehűlt, át-tetsző vulkáni üvegként szilárdult meg. Az utólagos hatások eredményeként színe kifakult, szerkezete megváltozott. A kőzet mozaikos, tömbös elválású, a lávafolyásokra jellemző lemezes-pados elválási felületek nem láthatók rajta, bizonyítva keletkezésének körülményeit. Az utóvulkáni hatások eredményeként hidrotermálisan elbontódott, kovásodott, agyagosodott. Szabad szemmel is látható kőzetalkotó ásványai a fehér, helyenként 0,5 cm-es nagyságot is elérő földpátkristályok, valamint a fekete színű biotitok. A riodácit blokkok között breccsás megjelenésű, **agyagos kőzetmálladék** található, mely uralkodóan az öt körülvevő vulkáni kőzet töredékeiből áll.

A feltárás felső részén a **krioplanációs folyamatok során képződött durva** (d= 10-20 cm) **kőzettörmelék** tanulmányozható (ld. Bába-hegy: jégkori formák). A durva

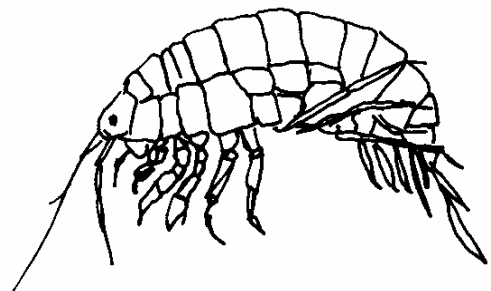
kőzettörmelékkel beborított meredek hegyoldalon csak **sekély talajtakaró** kialakulására volt lehetőség.

→ A kőzetfeltárások megtekintését követően a lefelé vezető úton induljunk el, azonban néhány méter után térjünk be balra az erdőbe. Ösvényünk rövidesen egy széles erdészeti útra ér ki, amelyen balra kanyarodva rövidesen megérkezünk következő állomásunkra, ahol a források természetvédelmi jelentőségével ismerkedhetünk meg. A forrás előtt pihenőhelyet is találunk.

Fövenyes-kút

A Fövenyes-kút tiszta vizét bátran megköstölhatjuk és remélhetőleg ezt unokáink is megtehetik majd, hisz a források hazánkban **törvényes oltalom alatt állnak**. Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről meghatározása szerint védett forrás a felszín alatti víz természetes felszínre bukkanása, ha a vízhozama tartósan meghaladja az 5 liter/percet, akkor is, ha időszakosan elapad. Jelentőségüket elsősorban **élőhelyi szerepük** adja.

A forrásokban általában a víz kémiai összetételének megfelelő, állandó hőmérséklet igényű, kis termetű állatok (csigák, ízeltlábúak, férgek, kétéltűek), valamint különböző moha és alga fajok élnek. Bármely évszakban is járunk a környéken, a forrásokban általában ott szorgoskodnak az apró, görbült testű, jellegzetesen oldalazó mozgású felemáslábú rákok (*Amphipoda*) (14. ábra). Sokaságuk ne riasszon vissza minket, hisz ezek az állatok csak a legtisztább vizekben élnek!

14. ábra. Felemáslábú rák

15. ábra. Foltos szalamandra

Tavasszal egy kiadós esőzés után is érdemes útra kelni, ugyanis ilyenkor jó eséllyel találkozhatunk a fekete alapon élénksárga foltokkal díszített, lomhán menetelő **foltos szalamandra** (*Salamandra salamandra*) párkereső egyedeivel (15. ábra). A szalamandra téli álmának és vízhez kötött szaporodásának is gyakori színterei a források.

A **madarak** és az **erdei vadak** nemesak szomjuk oltására, de „fürdőzésre” használják ezeket a vizeket. A „látogatók” pontos kilétére leginkább téli havas napokon következtethetünk a forrásokhoz vezető számtalan nyomból és ösvényből. Különösen a vaddisznók dagonyái feltűnőek.

A források élőhelyi szerepük mellett egyéb szempontból is jelenthetnek természeti értéket. A Tokaj-Zempléni-hegyvidék területén is számos **különleges forrás** található. Például a közeli Telkibányán lévő Veresvizi-forrás, melynek érdekessége, hogy vizét a kőzetekből kioldott érc élénkvörösre festi. Ezen kívül számos forrás vize magas ásványi anyag tartalma következtében **gyógyhatású**. A források **kultúrtörténeti jelentőségéről** sem feledkezhetünk meg, hisz legtöbbjükhöz kapcsolódik valamilyen legenda, hiedelem vagy egyszerűen csak egy sokatmondó elnevezés. A sárospataki Pogány-kút például a török felett aratott egyik diadalunk emlékét őrzi, melynek történetét Tompa Mihály is versbe foglalta.

Más természeti értékekhez hasonlóan a forrásokat is **számos emberi tevékenység veszélyezteti**, mint a szennyezés, a bányászat, az erdészeti munkák, a kommunális vízellátásba kapcsolás és nem utolsósorban a forrásfoglalások.

A **forrásfoglalások** ember által épített különböző típusú műtárgyak, melyeket az egyenletes vízhozam és minőség biztosítása, valamint az ivóvíznyerés megkönnyítése érdekében készítenek a forrás felszínre bukkanásának helyén. A foglalás készülhet fából és a helyben található kövekből, egyszerű módszerekkel, melyek révén a források nem veszítenek élőhelyi és egyéb jelentőségükből, amellett, hogy az ember számára is megfelelőek. Ennek ellenére sajnos gyakran láthatunk betonból, kútgyűrűből készült, túlméretezett tárgyakat, műanyag csöveket. Ezek nemcsak esztétikailag károsak, de következtükben sajnos csökkenhet, rosszabb esetben megszűnhet a forrás élőhelyi szerepe, sőt maga a forrás is kiszáradhat. Természetvédelmi szempontból az lenne a kívánatos, ha a **foglalatlan forrásokat eredeti állapotukban őriznénk meg**, míg a korábban már foglalt források biztosíthatják az **erdei munkások és a turisták ivóvíz ellátását**. Új foglalást csak akkor végezzünk, ha a vízhasználat szempontjából elkerülhetetlen, és csak olyan foglalástípusokat alkalmazzunk, melyek természetvédelmi szempontból is elfogadhatóak.

A **Fövenyes-kút** a hegyvidék forrásaira általában jellemző tulajdonságokkal rendelkezik. Vízhozama kicsi, körülbelül 4 liter/perc. Vízének hőmérséklete az évi középhőmérsékletnek megfelelően 10°C körüli. Kémiai összetétele alapján pedig a kevés ásványanyagot tartalmazó, ún. lágú vizű források közé tartozik. A legtöbb forráshoz hasonlóan a Fövenyes-kutat is foglalták. Sajnos ehhez a forráshoz is elsőként egy betonaknát készítettek, mely néhány méterrel feljebb látható. A forrásfoglalás nem megfelelő módjára utal, hogy ezt az aknát a víz elhagyta, és néhány méterrel az eredeti felszínre törési hely mellett keresett magának utat. A mostani víznyerési hely, az út mellett lévő favályú a foglalás egy szép példája lenne, kár, hogy ezt egy ivóvíz elvezetésre nem használatos, kevésbé esztétikus eternit csővel kombinálták.

→ Utunkat az erdészeti úton folytassuk tovább. Körülbelül negyedórás kellemes erdei séta után érkezünk meg a **Mester András-forráshoz**. A korábban bővizű forrás mellett az erdészet egy pihenőhelyet épített ki, melyet az út jobb oldalán láthatunk. Figyelem! Következő állomásunkat nem az erdészeti úton továbbhaladva, hanem a patak mentén kijelölt ösvényen közelíthetjük meg. A fiatal bükkösben mindössze 400 méter kell megtennünk, hogy elérjük következő állomásunkat, amely egy idős tölgy hagyásfa közelében került kialakításra.

200 éves tölgy hagyásfa

A túrának ez a szakasza a Hársas-hegy és a Korom-tető között lévő 300-350 méter tengerszint feletti magasságban elhelyezkedő nyeregben halad. Ez a terület magassága alapján a **zárt tölgyeserdők zónájába** tartozik (ld. *Növényntani adottságok*). A természetes vegetációt azonban az erdőgazdálkodás már sok helyen erősen megváltoztatta. A környéken nagyobb természet szerű erdőfoltok – melyekben a fafaj-összetétel azonos az adott területre jellemző természetes vegetációval – csak a Bába-hegyen maradtak meg. A nyeregben magunk körül nagyjából egykorú fákból álló bükkösöket, gyertyánosokat, rosszabb esetben szinte aljnövényzet nélküli erdei- és lucfenyveseket találunk. **Az eredeti növényzetre már csak néhány kocsánytalan tölgy hagyásfa emlékeztet.**

A **kocsánytalan tölgy** (*Quercus petraea*) korábban már megismerkedhettünk (ld. *Bába-hegy: tölgyes*). A tölgyek – hasonlóan a többi keményfához, például a bükkhöz – általában **nagyon magas kort élhetnek meg**. A kezdetben igen lassú növekedésű egyedek kedvező termőhelyi adottságok esetén 600-800 évig is élhetnek. Hazánk legidősebb és legnagyobb tartott fája a zsenyei (Vas megye) „ezeréves tölgy”, melynek törzskerülete 10,4 m, magassága pedig több mint 25 m. Állítólag a legidősebb tölgyek 1300 évesek.

Az előttünk álló 5,5 m törzskerületű példány „mindössze” **200 éves**, így remélhetőleg még sokáig gyönyörködhetünk benne. Hasonlóan idős példányokkal találkozhatunk a Füzérkajatai Rednek-kút feletti hegyoldalban is. Ezeket az idős faegyedeket a korábbi erdőállomány letermelésekor azért hagyták meg, hogy **bő makktermésüket az új tölgyeserdők telepítésekor felhasználják.**

A kezdeti lassú növekedésnek azonban jelentős hátrányai is vannak. A tölgyállományok lecserélésére éppen ezért került sor, és **helyüket gyorsan növő fafajok** (például akác, erdei fenyő) **foglalták el**. Akácok elsősorban hazánk síksági és dombvidéki területein vannak, míg az erdei fenyő kisebb-nagyobb állományaival túránk során sűrűn találkozhatunk. Természetvédelmi szempontból rendkívül kedvezőtlen, hogy míg a gyertyános-tölgyesek az eredeti vegetációban hazánk területének 10,5%-át foglalták el, addig napjainkban ugyanezen termőhelyeknek kevesebb, mint negyedén vannak ilyen társulások (a természet szerű társulások aránya 2,4%). Természetes élőhelyükön ennél is jelentősebben lecsökkent az alacsonyabb, így gazdasági szempontból széleskörűben hasznosítható térszíneket elfoglaló cseres-tölgyesek aránya (19,5% → 2,5%). A természetvédelem fontos feladata, hogy a jövőben növekedjen a természetes társulás-csoportok területi aránya.

→ Az erdőállomány változásokkal való ismerkedésünket követően **két lehetőség közül választhatunk**. Az erdészeti úton az Erzsébet-tanya és Füzérkajata felé kanyarodva **visszatérhetünk Pusztafalura**. Ennek az útvonalnak a leírását a kirándulásvezetőfüzet második részében olvashatja. Amennyiben **Füzérradvány felé folytathatjuk utunkat**, hamarosan elérjük túrák egyik legérdekesebb részét, a Korom-hegyet, amely különösen földtani és bányászattörténeti szempontból érdemel figyelmet. A hegy ÉNy-i oldalán emelkedünk felfelé, a sejtelmes Farkas kaparó nevű erdőrészen. Az előző állomástól számítva 1,3 km megtétele után érjük el következő állomásun-

kat, ahol a Korom-hegy 13 millió éves ezelőtt keletkezett kőzeteivel és az azokban található ősmaradványokkal ismerkedhetünk meg.

Korom-hegy: ősmaradványok

A Korom-hegy fő tömegét **tavi környezetben lerakódott üledékek** alkotják. A tavakban lerakódott üledékek szemcsemérete a tengerhez hasonlóan a mélység függvényében változott: parti környezetben homokok, a mélyebb részeken agyag rakódott le. Az üledékeket részben képződésükkor, részben utólagosan **kovás oldatok járták át**.

A kovasavas vizű forrásokkal táplált tavak rétegzett kovaanyagú fenéküledéke a **limnokvarcit**. Igen kemény, szilánkos törésű, gyakran agyaggal, tufittal, vasas oldatokkal szennyezett, színezett kőzet. Legtöbbször vékony közbetelepülések formájában tarkítja a tavi környezetben lerakódott üledéksorozatot. A homokkövek, agyagok és az ártufa egyre jobban elkovásodva, sokszor szinte észrevétlenül mennek át limnokvarcitba.

Az egykori dús vízi és partmenti vegetáció bizonyítékai a **növényi maradványok**. Legnagyobb mennyiségben nád- és sáslenyomatok fordulnak elő, amelyek parti környezetre utalnak. Megtalálhatók még a vízközeli és a távolabbi lomboserdők fájának (például juhar) nyomai is. Az egykori növényvilág fajösszetétele alapján a kutatók megállapították, hogy a területen a szarmata időszak folyamán mérsékelt nedves, meleg szubtrópusi, a mai **mediterrán éghajlatnak megfelelő klíma** uralkodott.

Az ősmaradványok gyűjtése során ne feledkezzünk el a gyűjtés zöld szabályairól: **csak a törmelékből vegyünk magunkhoz kisebb darabokat és hagyjunk az utánunk jövőknek is gyűjteni valót!**

➔ Az ősmaradványok tanulmányozása után az erdészeti úton folytassuk utunkat. Az út meredeken emelkedik a Korom-tető Ny-i oldalán. Körülbelül 40 m-es szintemelkedés után érjük el következő állomásunkat, ahol a bányászat során létrejött antropogén geomorfológiai formákkal ismerkedhetünk meg.

Korom-hegy: felszíni berogyások

Az antropogén (ember által létrehozott) felszíni formák egyidősek az emberiség történetével, hiszen a társadalom fejlődése során az ember folyamatosan beavatkozott a természet rendjébe, mivel a természettől volt kénytelen elvenni a létezéséhez szükséges anyagokat, élelmét, ruháját, szállását. Ez pedig azzal járt, hogy a tájban különböző új formákat hozott létre, például gödröt ásott, hogy tüzkövet szerezzen, vagy dombot emelt halottainak (kunhalmok), földvárakat épített, esetleg éppen a meglévő egyenetlenségeket tüntette el, hogy házat építhessen.

Az egyre erőteljesebb fejlődés során persze a természetbe történő beavatkozás is egyre nagyobb arányú lett, így gyakorlatilag az **ember a természetes folyamatokkal szinte egyenrangú felszínalakító tényező** lett. Különösképpen igaz ez, ha az emberi hatások sebességét vesszük figyelembe, hiszen például egy folyónak átvágni egy hegyet akár több millió évig is eltarthat, míg a modern technika segítségével az ember számára ez pár hónap alatt lehetővé válik.

Az emberi tevékenység szinte minden formája okoz felszíni átalakulásokat. A leglátványosabb formákat azonban kétségkívül a **bányászat** hozza létre. Az így létrejött formák három típusba sorolhatók: 1. **mélyedések** (negatív formák), 2. **elegyengetett területek**, 3. **kiemelkedések** (pozitív formák). A **negatív formák** közül a külszíni bányászat során létrejött bányagödrök a legjelentősebbek, de a mélyművelésű bányák felhagyásával is keletkezhetnek a felszínen különböző méretű berogyások. A pozitív formák közül a meddőhányók tájképformáló hatása a legjelentősebb.

A Korom-hegyen a XIX. századtól kezdődően jelentős bányászati tevékenység folyt (*ld. Korom-hegy: nemesagyag-bánya*). Az illites nemesagyag mélyművelésű bányászata során a felszínen **jelentős geomorfológiai változások** következtek be. Az alkalmazott **omlasztásos bányászati technológia** következtében a felhagyott bányajáratok felett a felszínen különböző méretű **berogyások** keletkeztek. Ezek közül legnagyobb az előttünk látható mélyedés, melyet hosszúkás alakja és egyik oldalán nyitott vége első ránézésre egy völgyre emlékeztethet bennünket. Antropogén eredetét azonban egyértelműen igazolja a felső végén található **nagy méretű szakadásfal**, melynek előterében a berogyás során keletkezett **hosszúkás mélyedés** helyezkedik el. A mélyedés az András-táró felett jött létre, amelyben a bányászatot 1971-ben kezdték el. A beszakadás antropogén eredetét és viszonylag fiatal korát bizonyítja az is, hogy a nem túl idős, korábban – a fizikai és biológiai törvényszerűségeknek megfelelően – függőlegesen nőtt bükkfák minden irányból a mélyedés középpontja felé dőlnek. A Korom-tető – Korom-hegy tetőszintjében elhelyezkedő vízzel kitöltött mélyedések (Nagy- és Kis-Büdös-tó) feltételezhetően szintén felhagyott bányajáratok beszakadásával keletkeztek. Máshol a mélyben elhelyezkedő hosszúkás bányajáratok felett, azokra merőleges irányban egymással **párhuzamos szakadások** alakultak ki. Ezek a hegy egyes részein olyan sűrűn helyezkednek el, hogy megközelítésük is életveszélyes, így **kérjük, saját érdekükben ne térjenek le a kijelölt ösvényről!**

A negatív formák másik csoportját azok a mélyedések jelentik, amelyeket a **felhagyott bányajáratok bejáratának biztonsági okokból történt berobbantásával** hoztak létre. Ezek legnagyobb számban a D-i bányaterületen helyezkednek el. A Korom-hegy bányászata bemutató állomás környékén **nagy méretű meddőhányókkal** is találkozhatunk, amelyeket a gazdasági életben nem hasznosítható kőzetanyag felhalmozásával hoztak létre, általában a tárók bejáratának előterében.

➔ A mélyedés mellett elhaladva rövidesen az É-D-i irányban húzódó lapos hegytetőre érkezünk, melyet csak kisebb szintkülönbségek jellemeznek. Az erdészeti útról rövid kitéréssel megtekinthetjük előbb a **Nagy-**, majd a **Kis-Büdös-tavat**. Néhány 100 méter megtétele után leereszkedünk a hegy D-i oldalán. A bolygatott felszín egyértelműen jelzi, hogy megérkeztünk a D-i bányaterületre, ahol a Korom-hegy ásványi nyersanyagaival és ezek bányászatának történetével ismerkedhetünk meg.

Korom-hegy: nemesagyag-bánya

A Korom-hegy legjelentősebb ásványkincse az **illites nemesagyag**. Az illit fehér színű, magas kálium tartalmú agyagásvány, amely a magas káliumtartalmú vulkáni tufák és

földpátok átalakulási terméke. Leggyakrabban a vulkáni utóműködés során, a forróvízes oldatok kőzetbontó tevékenysége során keletkezik, melynek során a kiindulási kőzet kálium tartalma feldúsul. Az illitmező vízszintes kiterjedése 20-45 méter, vastagsága 0,4-8,9 méter között változik. A telepeket durva törmelék és áthalmazott riolittufa tagolja. A puha anyagot a 20-25 méter vastag limnokvarcit fedőtakaró védte meg a lepusztulástól.

Az illit színét és minőségét a kálium, kovasav és a vas tartalom aránya határozza meg. Legjobb minőségű a fehér színű, zsíros tapintású változat. A kovásodott és a vas-oxiddal (limonit) szennyezett sárgás, vörösesbarna színű változatok nyersanyag értéke jóval kisebb. A földes megjelenésű, zsíros tapintású ásvány víz hatására megduzzad és képlékennyé válik. Ezt a tulajdonságát kihasználva a **kerámiaipar hasznosítja**. Minőségi porcelántermékek előállítására azonban csak a vasoxidmentes, fehér színű, jól formálható típusok alkalmasak. Az értékes ásványi nyersanyag kitermelésére létesítették **hazánk egyetlen illites nemesagyag bányáját**.

Az ásványkincs **felfedezése az 1820-as évekhez kötődik**. A hegytető kvarcit kőzetében arany után kutatva telkibányai bányászok bukkantak a „fehér aranyra”, amely a telkibányai, majd később a hollóházai manufaktúris kerámiaipar egyik legfontosabb alapanyagává vált. Ebben az időszakban a kitermelt nyersanyag mennyisége 300-400 tonna/év volt.

A termelés jelentősebb felfutására az 1920-as évektől nyílt lehetőség, amikor a hegyközi vasút kiépítésével a szállítási feltételek jelentősen javultak. Ennek eredményeként a 30-as évektől a Zsolnay Porcelángyár is a felhasználók sorába lépett. A termelés ekkor elérte az 1000-1500 tonna/év mennyiséget. A bányászat a hegygerinc K-i oldalán, különböző szinteken létesített kisebb vízszintes vágatokból (tárókból) történt. Az egyes tárók elnevezése több esetben szemléletesen utal a bányászott anyag minőségére (Zsírosbánya, Pattogós-táró stb.).

1950-ben államosították a hazai ásványbányászatot, majd a termelés fokozása érdekében tervszerű kutatásokba kezdtek. Az újonnan feltárt nyersanyaglelencék kitermelésére új vágatokat nyitottak (Hármas-bánya, Borai I. és II. táró). A termelés ebben az időszakban elérte az 5000-6000 tonna/év szintet.

Az 1960-as évek második felében újabb ásványvagyon feltáró kutatások kezdődtek, melyek eredményeképp a minőségi nemesagyag bányászat szempontjából kedvező terület egy 500×150 méteres É-D-i irányú pásztára szűkült le. Ennek kitermelésére létesítették 1971-ben az András-tárót, melynek termelésbeállításával a kitermelt mennyiség elérte a 17 000-20 000 tonna/év szintet. A 90-es években értékesítési nehézségek miatt a termelés visszaesett.

A túra során a D-i bányaterületet keresszük, ahol a Hármas-bánya és a Zsírosbánya berobbantott bejáratait láthatjuk. Előterükben meddőhányók jelzik, hogy a nyersanyag kitermelése során nagy mennyiségben hoztak felszínre nem hasznosítható kőzeteket is. **Kérünk mindenkit, hogy a jelenlegi üzemi területet ne közelítse meg! Előzetes bejelentkezés esetén azonban lehetőség van a jelenleg is működő András-táró megtekintésére**, ahol a hegy belső szerkezetével és az alkalmazott bányászati technológiával is megismerkedhetünk. **Érdeklődni Miskolci József üzemvezetőnél lehet, a 47/370-074-es telefonszámon.**

Az illites nemesagyag előfordulás mellett a Korom-hegy az utóbbi években a **nemesfémek** miatt is a kutatók érdeklődési körébe került. Korábban már említettük, hogy a telkibányai bányászok már a múlt század első felében kutatták a hegygerinc kvarcit fedőtakarójában előforduló **aranyat**, és elképzelhető az is, hogy a nemesfémbányászat ennél is hosszabb múltra tekint vissza. A készletek mennyiségének meghatározására az elmúlt években újabb kutatások indultak.

A hegy DK-i oldalán egy kisebb **malomkőbánya** is működött, amelyre a kőfejtő 10 m magas sziklafalán kívül, a hegyoldalban sokfelé előforduló félig kész malomkövek is emlékeztetnek. A malomkő kőzetanyagát a Korom-hegyet felépítő horzsaköves riolit ártufa alkotja, amely a vulkáni utóműködés során kovásodott, így kemény, szilánkos és kagylós törésű kőzetté vált. Az erőteljes kovás és limonitos oldatvándorlás helyenként már-már vasércnek tekinthető fészkeket, máshol limonittal szennyezett kovagél (opál) kiválásokat eredményezett. A korom-hegyinél jóval ismertebb a sárospataki Megyer-hegy malomkő-bányája, ahonnan sokfelé exportálták is a jó minőségű malomkövet.

➔ Az állomást egy nehezen követhető feltáró úton hagyjuk el. Nagyon figyeljünk a jelzésekre, mert nagyon nehéz tájékozódni a kőzettörmelékkel és sűrű erdővel borított hegyoldalban. Rövidesen elérjük a jelenleg is művelés alatt álló András-tárhoz vezető aszfaltutat. Az úton lefelé haladva körülbelül 1,5 kilométert kell megtennünk következő állomásunkig a füzérradványi kastélyparkig. Az aszfaltútról ott térjünk le balra, ahol először megpillantjuk a park ligetes facsoportokkal tagolt nyílt füves területeit.

Füzérradványi kastély és kastélypark

A kastélypark a Hegyköz É-i peremének egyik kiemelkedésén, 170-240 méter tengerszint feletti magasságban helyezkedik el. A Kárpátok vonulatainak közelsége eredményezi a terület hegyvidéki klímáját, amely lehetővé tette az idegenhonos növényfajok és a hegyvidékhez szokott állatfajok otthonra találását.

A füzérradványi park története egybefonódik a **kastély** történetével. Az épület a **XVIII. században, barokk stílusban épült**. Károlyi István megbízásából 1857-1859 között, **Ybl Miklós eklektikus-romantikus stílusban építette át és bővítette ki**. Ekkor épült a kastély stílusától eltérő, sokszögű torony is. Az épület 1936-ig a **Károlyi család** nyaralója és főúri fogadója volt, ekkor a költséges vadászexpedíciók anyagi ellensúlyozására luxusszállóvá alakították át. A kastélyt és a parkot 1948-ban államosították, és az épületet szanatóriumnak rendezték be, mely műemlékhez nem illő funkció egészen a 90-es évek végéig fennmaradt. A kastélyhoz 11,5 ha kiterjedésű zárt park tartozik, így az épület megközelítése csak a falu felől lehetséges.

A **parkot** elsőként egy **1827-ből** származó okmány említi „Vadaskert” néven. A parkosítás az épület szomszédságából indult el. Az egykor őshonos gyertyán és kocsánytalan tölgy állományát kezdetben ritkították, réteket, vadlegelőket alakítottak ki és főleg vadászat céljára hasznosították. Az igazán nagyszabású parképítési munkálatok 1906-ban kezdődtek, Zinke Ferenc irányításával. Ekkor rajzolódtak ki az **angolpark** stílusjegyei. Az öreg őshonos fák meghagyásával, tisztásokkal tarkított, a kastélytól sugárirányban futó

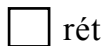
nyiladékrendszereket alakítottak ki, így a legmagasabb pontra épített kastélyt a park szinte minden pontjáról látni lehetett. Ebben az időszakban került kialakításra a **fürdő** és a **halastó** is (16. ábra) is. A telepítések a második világháborúig folytatódtak.

A park **őshonos fafajai** közül a nemritkán **250-300 éves kocsánytalan tölgyek és gyertyánok** érdemelnek figyelmet. A bükkök és juharok között előfordulnak őshonos és telepített fajok is.

A park ékességei a **külföldről behozott, tájidegen fajok**, illetve a nemesítés útján kialakított **dísznövények**. Az egyik kedvelt díszfa a **juharlevelű platán**, amelyből a **legelső példányt** – az írásos emlékek szerint – **1721**-ben ültették, és még ma is a park különlegessége (ld. 16. ábra). A nyitvatermők közül említést érdemelnek a nagyméretű, szépen fejlődő luc-, jegenye-, erdei-, és duglászfenyők. Legkönnyebben a park főbejáratához vezető út melletti, **130 éves erdei- és feketefenyőkből álló fasor** közelíthető meg (ld. 16. ábra). Szép állományai maradtak fenn a vörös-, az ezüst-, a sima- és a selyemfenyőnek, a tiszafának, de nem maradhat ki a felsorolásból a nehéz szagú boróka ritka, kúszó változata, a virginiai és a kínai boróka és a japánciprus sem. A ritkaságok közé tartozik az illatos, halványlila virágú császárfa, a termésének alakjáról elnevezett szivarfa, a csodálatos zöldessárga virágzatú tulipánfa és a furcsa leveleiről könnyen felismerhető páfrányfenyő. Az államosítást követő időszakban a parkfenntartási munkálatok megszakadtak, így a betelepített idegen növényfajok visszaszorultak az őshonos fajtákkal szemben, azonban sok díszfaj még ma is a park ékessége.

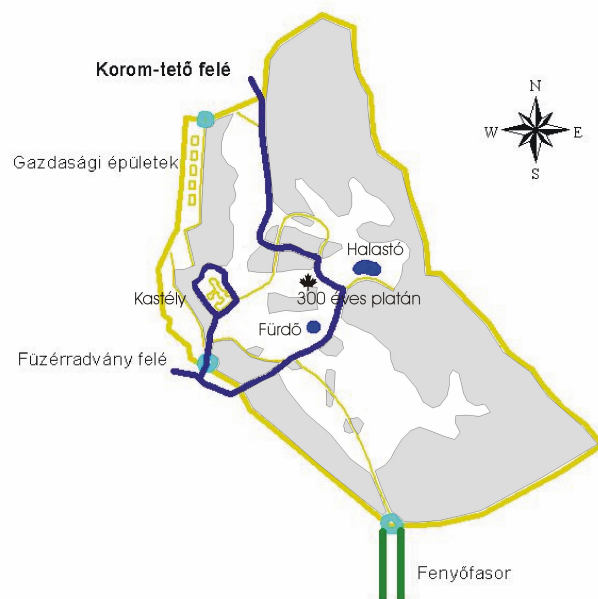
16. ábra. A füzérradványi kastélypark helyszínrajza a fontosabb látnivalókkal és a tanösvény útvonalával

Jelmagyarázat:

- a tanösvény útvonala
- erdő
- rét

A növényzet minőségének romlása szerencsére nem befolyásolta a terület **gazdag állatvilágát**. Mivel a park ma is csak részben bekerített, napjainkban is rendszeres látogató az őz, a szarvas, de ha szerencsénk van, még vaddisznót is láthatunk a fák között csörtetni. Az emlősállományt sokszorosán felülmúlja a madárvilág jelentősége. A hegyvidéken található énekesmadarak csaknem minden faja megtalálható, és olyan zavarásra érzékeny madarakat is megfigyelhetünk, mint a héja, a fekete harkály, vagy a macskabagoly.

Még egy igen érdekes állatfajt is érdemes megemlíteni, ez pedig nem más, mint a **keresztes vipera** (*Vipera berus*). Nevét a tarkóján lévő sötét színű, kereszt alakú mintáról kapta, amely a törzsén végigfutó cikkcakkvonalban folytatódik. A mérgező marású viperát sokan összetévesztik az emberre veszélytelen siklókkal, pedig a zömökebb test-

felépítés és a hirtelen elvékonyodó farok alapján könnyen felismerhető. Rendkívül félénk állat, ha teheti az ember közeledtével elmenekül. **Marásra csak abban az esetben kényeszerűl, ha sarokba szorítják. Ez a körülmények szerencsétlen összejátszása esetén** (pl. nagy meleg, felhevült test, gyors vérkeringés, a marás közvetlen vénát ért, szérum beadásának elmaradása) **halálos is lehet.** Ezért a kevésbé forgalmas ösvényeken nem árt elővigyázatosan közlekedni. Ne bántsuk ezt a ritka állatot, amely egyébként is **természetvédelmi oltalom alatt áll!** Eszmei értéke 50 000 Ft.

A 140 hektáros kastélypark 1975-től **országos jelentőségű természetvédelmi terület,** míg a **kastély műemléki védelem alatt áll.** A kastély épülete az utóbbi években folyamatos felújítás alatt áll. Megtekintése a nyári időszakban idegenvezetővel lehetséges, **előzetes bejelentkezés esetén csoportos kedvezményt biztosítanak.**

➔ A park megtekintését követően térjünk vissza a főbejárathoz, ahol a kapun kilépve kanyarodjunk jobbra. Balra a puha **riolittufa kőzetbe vájt pincéket** pillanthatunk meg. A kőzettel a következő állomáson részletesen is megismerkedhetünk. A mélyedésből kiemelkedve, balra az 1830-ban, késő barokk stílusban épült **római katolikus templomot** láthatjuk. Megtekintésére érdemes egy rövid kitérőt tenni. Az aszfaltútra kiérve kanyarodjunk jobbra, a falu központja felé. Az út mellett megpillantjuk következő állomásunkat, amely a Hegyköz legjellegzetesebb kőzetét mutatja be.

Füzérradvány: tufafeltárás

Az útbevágásban látható feltárás laza, könnyen széteső kőzetanyagát többszöri, ismétlődő vulkáni anyagszolgáltatás során felszínre került **horzsaköves riolitártufa** alkotja.

A magas SiO₂-tartalomú riolitláva nagy viszkozitásánál fogva szétrobbanásra (piroklasztizálódásra) hajlamos, mert sűrűn folyós anyagából a gázok nehezebben tudtak kiszabadulni. A gázok kiszabadulása az olvadékból felszín közeli környezetben történik, heves robbanásokat eredményezve. Az ártufák forró gázokból és szilárd részecskékből álló kiindulási anyaga nagy sebességgel (kb. 200 km/h) száguld végig a vulkán lejtőin, és mindent letarol, ami az útjába kerül. Kezdeti hőmérséklete elérheti az 1200°C-t is. Füzérkoplós és Füzérkajata környékén például egy álló erdőt temetett be egy ilyen tufaár, és a fákat a magas hőmérsékletű izzófelhő teljesen elszenesítette (*ld. A környék egyéb látnivalói*).

A tufaárak általában nem jutnak túl a vulkán előterén, rendszerint lapos **takarókat, lepleket** alkotnak, melyek vastagága néhány cm-től több 10 m-ig terjedhet. A feltárásban sötétebb sávokkal különülnek el az egymást követő ártufa leplek anyagai. Ezek a sávok azonban nem követhetők a feltárás teljes hosszában. Ennek oka az, hogy a vulkanizmust követően erőteljes szerkezeti mozgások zajlottak, így az egyes kőzetblokkok függőleges törések (vetők) mentén egymás mellett elcsúsztak.

A tufa legfontosabb szabad szemmel is elkülöníthető **alkotóelemei** a kőzettöredékek, a horzsakövek és a vulkáni por. A **kőzettöredékek** még a magmakamrában alakultak ki, a felszín felé nyomuló kőzetolvadék elsőként megszilárdult elemeit képviselik. Anyaguk a magas SiO₂ tartalomnak megfelelően főként riolit, méretük cm-es nagyság-

rendű. A **horzsakő** világos színű, porózus szivacszerű kőzetdarab. A robbanás során a szétszóródó lávadarabok repülés közben megnyúltak, a bennük lévő kisebb üregek vékony, hosszú csövecskékké alakultak, az anyag szivacsos jellegűvé vált. Ezek a horzsakövek a tufába ágyazódnak, néhol rétegeket alkotnak benne. Méretük néhol a dm-t is meghaladhatja. A **vulkáni por** a kőzettöredékek és a horzsakövek közötti teret tölti ki.

Az ártufa a kitörési központhoz közeli részeken még olyan magas hőmérsékletű lehetett, hogy izzó szemcséi eldeformálódtak, az éleik, sarkaik mentén összeforrtak, a kőzet tömörebb megjelenésű lett. Ezeket a keményebb változatokat több évszázada **épitőkőnek** használják. A füzérkomlói- és a füzérkajatai-tufabányákból került ki például a füzéri vár építőanyaga és a környező településeken is sok ház illetve kerítésalap készült ebből a kőzetből.

→ Az aszfaltúton tovább haladva rövidesen utolsó állomásunkra érkezünk, ahol a Hegyköz kultúrtörténeti értékekben leginkább bővelkedő településének történelmével és látnivalóival ismerkedhetünk meg.

Füzérradvány

A település rövid története

Füzérradvány Árpád-kori település. **Első írásos említése 1262**-ből származik, amikor a pataki erdőispánsághoz tartozó uradalom központja volt. 1280 előtt IV. László a Baksa családnak adományozta az erdőóvók Radvány nevű földjét, majd 1321-ben területcsere révén került vissza királyi tulajdonba, az egész pataki uradalommal együtt.

A XIV. században a füzéri uradalomhoz csatolták, amellyel története 1945-ig összeforrott. Birtokosai között megtalálható a Perényi család (1389-1567), az ecsedi Báthoriak (1569-1603), a Nádasdy család (1603-1670), majd **1702-ben a Károlyiak tulajdonába került**. Károlyi Sándor **ide helyezte át a füzéri uradalom központját**, az 1676-ban felrobbantott Füzér vára helyett.

A XVII. század második felében a Hegyközt jellemző elnéptelenedés és elszegényedés Radványt sem kímélte. Ezért Károlyi Sándor 1702-től kedvezményeket adott azoknak, akik letelepednek az uradalomban. Az 1709-10-es pestisjárvány és a Rákóczi-szabadságharc utáni évek nagy népmozgásai miatt azonban alacsony maradt a falu lélekszáma.

Károlyi Sándor a leromlott állapotú uradalmat a kastéllyal együtt 1717-ben 30 évre elzálogosította, és így a **Dessewffyek birtokába került**, akik **családjuk székhelyének tették meg** a radványi kastélyt. A Dessewffy családtól 1754-ben váltotta vissza az uradalmat gróf Károlyi Ferenc, azonban 1822-ig többször is különböző zálogbirtokosok és bérlők kezén volt. 1822-27 között Károlyi István, Lajos és György kezelték az uradalmat, míg 1827-től 1848-ig **Károlyi István** az uradalom földesura.

A XVIII. században fejlődésnek indult a település ipara: fűrésztelep és malom működött a helységben, az 1820-as években pedig feltárták, majd megnyitották a Koromhegy azóta is üzemelő **illites nemesagyag-bányáját**.

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás után bár a falu megszabadult a földesúri függéstől, élete 1945-ig szorosan egybefonódott a Károlyi családdal. Ez annak volt köszönhető, hogy itt is sokan voltak földnélküli zsellérek, törpe- és kisbirtokos parasztok, akik kénytelenek voltak munkát vállalni az uradalomban. Így zömmel a faluból került ki a kastély cselédsége, de sokan vállaltak bérmunkát a Károlyiak földjein, erdőgazdaságában, a fogatos gazdák pedig fa-és nemesagyag-szállítással egészítették ki jövedelmüket.

A II. világháborút követő évtizedek során nagy változások zajlottak le a településen. Az 1945-ös földreform felszámolta a több évszázados múltra visszatekintő nagybirtokrendszert, majd **1948-ban államosították a Károlyiak** 1938 óta luxusszállóként működő **kastélyát** (*ld. Füzérradványi kastély és kastélypark*).

Az 1960-as évektől elkezdődött a lakosság tömeges elvándorlása, ami különösen a nyolcvanas években volt nagyméretű (1980: 654 fő → 1990: 450 fő). Ezt még az sem tudta megállítani, hogy a hatvanas évek végétől jelentős fejlesztések történtek a koromhegyi bányában, majd a nyolcvanas években felélénkült az idegenforgalom. A jelenlegi lakosságszám 432 fő (1999).

Látnivalók

A település kultúrtörténeti látnivalói közül kiemelkedik az 1830-ban késő barokk stílusban épült **római katolikus templom**, melyet Károlyi István építtetett a falunak. A templom műemléki védettség alatt áll. Érdekes barangolni a lakóházak között is, melyek között szép számmal találhatók **hagyományos stílusban épült népi lakóházak**. A központban található **pincesor** és a **Fő utca beépítése** a szakemberek szerint műemléki védettségre is méltó lenne (*17. ábra*).

17. ábra. Füzérradványi pincesor

→ Reméljük kellemesen elfáradt és sok új ismeretet szerzett! Amennyiben Füzérradványban kívánja tölteni az éjszakát, az **Ifjúsági táborban** szállhat meg (*ld. Szál-*

láslehetőségek). A központból a református templom felé kanyarodva **Pálháza felé** folytathatja útját, ahol több szálláslehetőség közül választhat, illetve a menetrendszerinti buszjáráttal visszatérhet Pusztafalura.

Akikben még maradt energia, gyalog is visszatérhet Pusztafalura, az ún. **Pusztafalui körút** bejárásával. Ebben az esetben a „200 éves tölgy hagyásfa” állomásig a már bejárt úton kell visszatérni.

Pusztafalui körút

- Az útvonal első felének leírását a Pusztafalu-Pálháza alapútvonalnál ismertettük. A látnivalók bemutatását a „200 éves tölgy hagyásfa” állomástól folytatjuk, ahol a Pusztafalura és a Pálházára vezető út elválik egymástól. Az idős hagyásfánál az erdészeti úton Ny-felé haladva az erdőszélen rövidesen megpillantjuk az **Erzsébet-tanyát**, az egykori erdészlakot, amely felújítása előtt évekig romos állapotban állt. A ház mellett elhaladva rövidesen kiérünk a Füzérkajata feletti legelőkre. A települést a lakosság ivóvízellátása céljából foglalt Rednek-kút mellett érjük el.

Füzérkajata

A település rövid története

Füzérkajata első írásos említése **1270**-ből származik, így **egyike a legősibb hegyközi településeknek**. Ekkor V. István Füzér várát és 11 tartozékát (közte Kajatát), melyek addig a pataki erdőispánsághoz tartoztak, a Rosd családnak adományozta. A település a XIII. század végétől az Abák tartományának része, majd 1312-től királyi birtok. 1389-ben a füzéri uradalom részeként a **Perényi család** tulajdona lett, akik kisebb megszakításokkal 1567-ig, a család kihalásáig birtokolták a területet. Ezt követően az uralkodó, I. Miksa a füzéri uradalmat az ecsedi Báthori családnak adományozta (1569-1603), akiktől a Nádasdy család birtokába került (1603-1654). Nádasdy Ferenc országbíró a Weselényi-összeesküvésben való részvétele miatt 1670-ben elfogták, birtokait elkobozták, őt magát pedig 1671-ben kivégezték. A füzéri uradalom ekkor a királyi kincstár kezelésébe került, majd 1686-ban I. Lipót a **Károlyi családnak** adományozta, akik kisebb megszakításokkal 1848-ig birtokolták a területet.

A Hegyközben a XIX. század végétől – rövidebb növekedési szakaszoktól eltekintve – jelentős népességcsökkenés következett be, így napjainkban alig 200-an lakják a települést. Ennek okai – a többi periférikus helyzetű hegyközi faluhoz hasonlóan – a rossz közlekedési viszonyok, az elzártság, a kevés munkalehetőség. Megoldást jelenthet a Hegyköz természeti és kulturális értékei iránt napjainkban megnyilvánuló érdeklődés, amely segíthet megőrizni ezt a nagy történelmi múltra visszatekintő települést.

Látnivalók

A tanösvény útvonaláról letérve érdemes egy rövid sétát tenni a faluban, ahol **több hagyományos stílusban épült lakóházzal** találkozhatunk, melyek közül a Fő utca népi lakóépületekből álló házsora és az Ady Endre utca 39. számú népi lakóház a legszebb.

- A települést a Rednek-kút felől érkező aszfaltútból kiágazó földúton hagyjuk el. A falu házait elhagyva erdeifenyvesben haladunk, a mély eróziós bevágódásokkal tagolt hegyoldalban. Az erdőből kiérve megérkezünk következő állomásunkra, amelyen egy egykori kaszálórét beerdősülésének folyamatával ismerkedhetünk meg.

Fehérke: beerdősülő kaszálórét

A középkortól a falvak állatállományának téli takarmányellátására az erdők kiirtásával **kaszálókat** hoztak létre. Ezeket a falvaktól sokszor távol, a hegyvidék magasabb, csapadékosabb, ezért nagyobb fűhozamot biztosító részein alakították ki. A nagyobb hozam mellett, kialakításukban fontos szerepet játszott, hogy az innen származó széna a fajgazdag füves növényzet következtében különböző makro- és mikroelemekben gazdag, rendkívül értékes füves takarmány. Területüket évente többször kaszálták.

A kaszálók területén **fajgazdag lágyszárú növényzettel rendelkező hegyi rétek** alakultak ki. Uralkodó növényfajai a **pázsitfűfélék** (*Poaceae*) közé tartoznak, de a réteken **gyakran ritka, védett virágos növények** is tenyésznek.

Az emberi hatásra kialakult élőhelyek hosszabb távon csak a **folyamatos emberi tevékenység révén maradhatnak fenn**. Ez a hegyi rétek esetében a rendszeres, hagyományos módon és időben végzett **kaszálás**. Az elmúlt évtizedekben a hegyvidéki falvak népességének csökkenésével, előregedésével a településtől távoli kaszálókon elmaradtak a rendszeres kaszálások. A szénára sem volt már szükség, hiszen a lakossággal együtt az állatállomány is erősen lecsökkent. Ennek következtében természetes szukcessziós folyamatok indultak be, ami itt a terület újraerdősülését jelenti.

18. ábra. Kőkény

sékleti és vízgazdálkodási viszonyokat biztosítanak a tölgy, a gyertyán és a bükk magoncai számára. A folyamat zárásaként a területet visszafoglalja az erdő.

A beerdősüléssel azonban fokozatosan **visszaszorulnak a ritka lágyszárúak**. Ez természetvédelmi szempontból igen káros folyamat, hiszen a hegyi réteken előforduló fajok eredeti élőhelyeiken már jelentős mértékben megritkultak. Ezért a legértékesebb hegyi rétek kaszálását a természetvédelmi hatóságok, lehetőségeikhez képest minden eszközzel igyekeznek támogatni. Így például a hegyvidék legértékesebb hegyi rétének, a Gyertyánkúti-rétnek (Telkibánya) a kaszálását természetvédelmi táborok keretében diákok végzik, megfelelő szakmai vezetéssel.

→ A rétet keresztező úton felfelé haladva rövidesen egy széles erdészeti útra érünk, melyen forduljunk balra. Rövidesen megpillantjuk a füzéri várat, majd az erdőből kiérve a Felső-Hegyköz panorámája tárul a szemünk elé. Az út enyhén jobbra kanyar-

A **beerdősülés** jellegét a környező erdők fajösszetétele határozza meg. Itt, a Fehérkén, a folyamat első lépéseként a kora nyáron rózsaszín virágával, ősszel érett terméseinek piros színével (csipkebogyó) tündöklő **gyepűrózsa** (*Rosa canina*), valamint a szúrós tövisekkel felfegyverkezett **kőkény** (*Prunus spinosa*) (18. ábra) és **egybibés galagonya** (*Crataegus monogyna*) (19. ábra) telepedett meg. Ezek a cserjék készítik elő az igényesebb fafajok megtelepedéséhez szükséges környezeti feltételeket. Így például árnyékot, egyenletesebb hőmér-

19. ábra.

Egybibés galagonya

dik. Közeledünk utolsó állomásunkhoz, ahol a miocén korban itt hullámozott tenger üledékképződési viszonyaival ismerkedhetünk meg.

Bogoly: homokbánya

A homokbánya feltárásában látható üledékes eredetű képződmények a kb. 13 millió évvel ezelőtt itt hullámozott **szarmata tenger öblében** rakódtak le. A tengerbe ömlő folyók kiédesítették a sós vizet, így az üledékképződési környezet csökkent sósvízként jellemezhető.

A területen több vulkáni kitörési központ is működött. Az általuk szolgáltatott anyag folytonosan módosította a partvonalat, a tenger mélységét, így az egyes helyeken lerakódó üledékek anyaga is folyamatosan változott. Attól függően, hogy szárazföldi, parti, vagy tengeri helyzetben volt a terület, különböző jellegű képződmények alakultak ki.

Az üledékek kiindulási anyagát az aprózódás és mállás szolgáltatta. A durvább- finomabb anyagot kisebb folyók patakok szállították a tengerbe, mely a szállítás távolságától függően egyre kisebb szemcseméretű lett. A tenger hullámozása üledék lerakódási öveket különített el a mélyebb részekről a partig. A tengerpart közelében elég erős lehetett a hullámozás. Ennek következményeként a partra kifutó hullámok **homok** (2 mm - 0,06 mm) szőnyeget terítettek szét. A mélyebb övezetben a hullámozás ereje már nem kavarta fel az aljzatra rakódott anyagot. Itt az **agyag** szemcseméretű (<0,002 mm) üledék rakódott le.

A vulkáni anyagszolgáltatás sokszor megzavarta a nyugodt üledékképződési viszonyokat, így a homok- és agyagrétegek között gyakran találhatók **riolittufa** szintek. Előfordult, hogy a tengerbe került vulkáni anyag egy kisebb öblöt elválasztott a tengertől, s a lagúnában finomszemcsés üledékek és elhalt növénymaradványok rakódtak le. Ennek bizonyítékai a sötét színű, **magas szervesanyag tartalmú rétegek** és a vékony **lignitcsíkok**.

➔ A földúton továbbhaladva kb. 1 kilométer megtétele után keresztezzük a Perecse-Bükk patakot és elérjük az egykori TSz-tanyát. Aki a túra végén szeretné megtekinteni a **Falumúzeumot**, az aszfaltúton egyenesen folytassa útját, majd a főútra kiérve forduljon jobbra. A fáradtabbak az egyik romos épület mögött jobbra kanyarodva, a patak mentén haladva érik el a falu főutcáját, ahonnan már csak néhány lépést kell megtenniük a tanösvény végállomásáig, az **Öreg Bence Vendégházig**.

Reméljük kellemesen elfáradt és élményekben gazdagon tér vissza a pihenőhelyre. További jó túrázást kívánunk a környék egyéb turistaútjain!

A környék egyéb látnivalói

Füzérkajata – kovásodott fatörzsek

A falu egykori kőfejtőjében feltárt **eltemetett, kovásodott és elszenesedett fatörzsek** a szarmata emelet vulkáni kitörése során keletkeztek, amikor a vulkáni hamu álló helyzetben temette be a környéken tenyésző erdőt. Az 5 hektáros terület 1977-től **helyi jelentőségű természetvédelmi terület**. **A kőzetgyűjtés szigorúan tilos!**

Füzér

A szabálytalan alaprajzú, belsőtornyos hegyi **várat** a tatárjárás előtt, a Kompolt nemzetség egyik tagja építtette. Az erődítmény még a XIII. század során királyi tulajdonba került, majd Zsigmond 1389-ben a Perényi családnak adományozta, akik azt a közelgő török veszedelem miatt megerősítették. A XV-XVI. század a vár fénykora, ebben az időben alakították ki a gótikus várkápolnát. A mohácsi csata után Perényi Péter évekig a kápolna alatti helyiségben rejtegette a magyar királyi koronát. A Thököly féle szabadságharc után az osztrákok tulajdonába került, akik 1676-ban felrobbantották.

A Várhegy növénytani szempontból is kiemelkedően értékes. A sziklagyeppek **védtett növényritkaságai** a szirti páfrány (*Woodsia ilvensis*), a kora tavasszal messzire sárgálló szirti ternye (*Alyssum saxatile*), a fehér virágú, fásodó gyöktörzsű kárpáti bennszülött magyar kőhúr (*Minuartia frutescens*) és a hegyi kötőrőfű (*Saxifraga adscendens*). Kora tavasszal nagy tömegben virágozik a sárga és lila virágú apró nőszirm (*Iris pumila*) (19. ábra). A hegy a Zempléni Tájvédelmi Körzet fokozottan védett területe. **A virágok gyűjtése szigorúan tilos!**

A település műemlékei közül kiemelkedik a XVII. század második felében épült festett famennyezetű **református templom**. Műemléki védelem alatt áll a Szabadság u. 10. szám alatt található, 1879-ben épült népi lakóház is, amelyet **tájháznak** rendeztek be. Érdeemes megtekinteni a **templomkertben**, 1832-ben állított kőkeresztet is, amely szintén műemléki védelem alatt áll. A faluban sétálva itt-ott még találkozhatunk hagyományos stílusban épült **faépítményű csűrökkel** is. A település Pusztafalu felől a kék !, majd a Senyánszki-rétnél balra kanyarodva a kék jelzésen közelíthető meg (2 km).

19. ábra. Apró nőszirm

Nagy-Milic

Az országhatáron emelkedő 893 m magas hegy a hegyvidék legmagasabb csúcsa. Az országos kék turistajelzés kezdő- ill. végpontja. Pusztafalu felől a kék !, majd a Senyánszki-rétnél jobbra kanyarodva a kék jelzésen közelíthető meg (5 km).

László-tanya

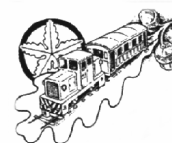
A 680 m tengerszint feletti magasságban, svájci stílusban épült vadászkastély egykor a Károlyi család tulajdona volt. A kastélyt szép arborétum övezi, melynek ékei az évszázados luc- és vörösfenyők, bükkök, tölgyek. A kastély melletti kilátóponttól csodás kilátás nyílik Kassa felé. A közelben van hazánk legészakibb pontja, melynek emléktáblája itt került elhelyezésre. Az országos kék turistajelzés kezdőpontjának emlékoszlopát szintén itt találjuk. Megközelítése a Nagy-Milic felől (*ld. korábban*) a kék (2 km), Füzér felől (*ld. korábban*) a kék +, majd a kék turistajelzésen (5 km) lehetséges.

Kemence-völgy

A Kemence-patak völgye a hegyvidék növénytani és állattani szempontból legértékesebb területe. Az É-i irányban nyitott völgyben **számos kárpáti flóra- és faunaelem** fordul elő. A csodálatos szépségű völgy felső szakaszán emelkedő sziklára épült a **kőkapui vadászkastély**. Rostalló a hegyvidék központi részei felé irányuló **gyalogos túrák legjobb kezdőpontja**. A völgy Pálházáról **hazánk legrégebbi erdei kisvasútvonalával** közelíthető meg.

PÁLHÁZAI ÁLLAMI ERDEI VASÚT MENETRENDJE (2001) PÁLHÁZA – KŐKAPU – ROSTALLÓ

31550	31552	31554	Állomás	km	31551	31553	31555
8.15	11.25	15.10	Pálháza	0	9.57	13.07	16.57
8.20	11.30	15.15	Pálháza – Ipartelep (érk.)	2	9.52	13.02	16.52
8.35	11.45	15.20	Pálháza – Ipartelep (ind.)		9.50	13.00	16.50
8.42	11.52	15.27	Kishuta	4	9.43	12.53	16.43
8.52	12.02	15.37	Kemence-patak	6	9.33	12.43	16.33
9.06	12.16	15.51	Kőkapu	9	9.19	12.29	16.19
9.10	12.20	15.56	Rostalló	10	9.15	12.25	16.15

Közlekedik: IV. 24-től - X.24-ig

Különvonat rendelés, információ: Vasútüzem 3994. Pálháza – Ipartelep Tel.: 47/370-002

Hollóháza

A település világhírét porcelángyárnak köszönheti, amelynek elődjét 1831-ben alapították. A gyárépület mellett kialakított **Porcelánmúzeum** a kezdetektől mutatja be a gyár történetét, az itt előállított termékekkel együtt. A mintaboltban lehetőség nyílik vásárlásra is. Érdeemes felkeresni a finn minta alapján készült **modern templomot** is, amellyel az építkezései miatt lerombolt, régi katolikus templomot pótolta a porcelángyár.

Telkibánya

Az Árpád-kori település a XIII. századtól kezdődően arany- és ezüsbányái révén szerzett világhírnevet. A **felhagyott bányajaratokat és horpákat** a Kánya-, a Gyepű- és a Fehér-hegy, valamint a Sinta-tető környékén találjuk. Az ércbányászat és kerámiaipar tárgyi emlékeit a **Bányászati Múzeum** mutatja be. Érdeemes felkeresni a XV. században épült gótikus stílusú **műemlék templomot**, valamint a templom körül kialakított **kopjafás temetőt**. A Cser-hegy oldalában lévő **védett földtani feltárás** a puha perlit kőzetből kireparálódó látványos riolit sziklataréjokat tárja fel.

Ha felső-hegyközi tartózkodása alatt a kiadványban ismertetett látnivalókat csak részben sikerült felkeresnie, jövőre is térjen vissza. Várja Önt a páratlan szépségű zempléni táj és a vendégszerető helyi lakosság!

„Kormos bába” Nature Trail

Dear Visitor! The „Kormos bába” Nature Trail demonstrates the most important natural and cultural-historical interests of the surroundings of Mt. Bába and Mt. Korom. The sign of the route is **blue** % and **blue** +. The **map** showing the route can be found **on the inner part of the first cover of the guidebook**. The **recommended routes** are the following:

Pusztafalu – Pálháza Basic Route

There are **13 stops** along the **15 km** long route. The tour takes **5-6 hours** in a pleasant pace. The stops are the following:

Starting point: Pusztafalu – Öreg Bence Guest House

Pusztafalu. On the settlement the houses built in a traditional style at the beginning of the 20th century remained in a relatively large number (e.g. Fő utca 36.). In the Village Museum the furnishing of a traditional peasant house can be seen.

Mt. Bába: cryoplanational landforms. On the upper part of the mountain slope spectacular rocks originating from the ice age can be found.

Mt. Bába: oak forest. On the relatively dry mountain ridge, oak trees find their living conditions instead of the beech characteristic in this altitude.

Mt. Bába: lookout point. The mosaic-like landscape structure of the basin is very favourable from an ecological point of view. The Várhegy of Füzér is a volcanic neck. The castle on the top was built in the 13th century.

Mt. Bába: rock exposures. In the eastern exposure we can become acquainted with the characteristic rocks of the region, that is the white and loose rhyolite tuff and the grey clay. The rough debris in the uppermost part of the western exposure originates from the ice age.

Fövenyes spring. During the housing of the spring a type was chosen which is unfavourable from the point of view of nature conservation. As a result of this, the spring left the spring house and found a new place to come to the surface. Beside the good-tasting spring a resting place was built by the forestry.

200-year-old oak seed tree. The old *Quercus petraea* is relic of the natural vegetation.

Mt. Korom: fossils. In the silicified stones reed and sedge fossils from the Sarmatian stage can be found.

Mt. Korom: surface depressions. In the top of the Mt. Korom surface depressions can be seen which came into being as a result of the deep mining.

Mt. Korom: illite mine. The only illite mine of Hungary can be found on the Mt. Korom. This non-metallic raw material came into being during the post-volcanic activity. The mining started in 1820.

Castle and Castle Park of Füzérradvány. The castle was built in the 18th century in Baroque style. In 1859, it was reconstructed in Eclectic-Romantic style. In the Castle Park many old individuals of native tree species of Hungary (e.g. *Quercus sp.*, *Platanus sp.*) as well as different garden trees and bushes (e.g. *Pinus sp.*, *Picea sp.*, *Abies sp.*, *Taxus baccata*) can be found.

Rhyolite tuff exposure of Füzérradvány. In the exposure the most characteristic rock of the region can be seen.

Füzérradvány. The most valuable building of the settlement is the Roman Catholic church which was built in 1830 in Baroque style. On the settlement the houses built in traditional style at the beginning of the 20th century can be found in a relatively large number. The row of cellars in the centre of the village is also worth seeing.

Pusztafalu Round Tour

In the beginning, the trail follows the basic route, but after the 200-year-old oak seed tree it turns back to Pusztafalu. There are **10 stops** along the **13 km** long route. The tour takes **4-5 hours**. The first seven stops are the same as in the basic route. The further stops are the following:

Füzérkajata. The village is one of the oldest settlements in the Hegyköz. The houses built in traditional style at the beginning of the 20th century remained in a relatively large number (e.g. Ady Endre utca 39.).

Fehérke: abandoned meadow. On the abandoned meadow the *Rosa canina*, the *Crataegus monogyna* and the *Prunus spinosa* appeared first. These euryoecic plants prepare the necessary environmental conditions for the more demanding tree species.

Bogoly: sand mine. 13 million years ago a sea occupied the Pusztafalu basin, which left behind sand along the shores and clay in deep-sea region.

The most important **other interests of the region** are the following:

Füzér. The environs of the village is one of the most beautiful part of Hungary. The Várhegy is the habitat of many rare and protected plant species (e.g. *Woodsia ilvensis*, *Alyssum saxatile*, *Minuartia frutescens*) and a result of this it is a strictly protected area of the Zemplén Protected Landscape Are. The castle on the top of the hill was built in the 13th century. The most valuable buildings of the settlement are the Reformed church built in the 17th century and the country house (Szabadság u. 10.).

László-tanya. A beautiful park with a valuable tree collection surrounds the castle built in Swiss style.

Hollóháza. The settlement is famous for its china factory founded in 1831. The China Museum introduces the history of the factory. In the shop we can buy beautiful china products.

Füzérkajata – silicified tree trunks. In the abandoned tuff mine of the village 13 million-year-old silicified and carbonised tree trunks can be found. The mine is a nature conservation area of local importance so the collection of fossils is prohibited.

Kemence Valley. The valley is one of the most valuable area of the Tokaj Mountains from botanical and zoological points of view because a lot of rare plant and animal species characteristic in the higher part of the Carpathians find their living conditions in the relatively cool valley. At the narrower part of the valley a beautiful castle can be found on the top of a dyke. This is the best starting point for hiking. The valley can be reached from Pálháza with the oldest narrow-gauge railway of Hungary.

Telkibánya. The old settlement is world famous for its gold and silver mines which were mined from the 13th century. A cemetery with wooden headboard surrounds the Gothic church built in the 15th century.

You can read about the **catering and housing possibilities** in the last part of the guidebook. We wish you a pleasant trip in the Hegyköz!

Náučný chodník „Kormos bába“

Milý návštevník! Náučný chodník „Kormos bába“ predstavuje najvýznamnejšie prírodné a kultúrno-historické hodnoty vrchu Korom-tető pri obci Füzérradvány a vrchu Bába-hegy pri obci Pusztafalu. Príslušné trasy sú vyznačené **modrým trojuholníkom** a **modrým krížikom** a orientáciu na chodníku uľahčuje aj **mapa**, ktorú nájdete na východiskovom smerovníku trasy, ako aj na vnútornej strane titulnej strany turistického sprievodcu. Odporúčané trasy sú nasledovné:

Základná trasa Pusztafalu – Pálháza

Pozdĺž 15 km dlhej trasy sa vytvorilo **13 zastávok**, ktorých prehliadka trvá približn **5-6 hodín**. Zastávky sú nasledovné:

Východisko: Pusztafalu – hostinec Öreg Bence (U starého mnícha).

Pusztafalu. V obci sa vyskytujú v pomere veľkom počte ľudové obytné domy postavené v tradičnom štýle zo začiatku 20. storočia (napr. na Hlavnej ulici č. 36). V dedinskom múzeu si môžeme obzrieť zariadenie jedného tradičného sedliackeho domu.

Vrch Bába-hegy: útvary z doby ľadovej. Vo svahu tejto hory môžeme vidieť nápadné skalné útvary (kryoplanáčne formy), ktoré pochádzajú z doby ľadovej.

Vrch Bába-hegy: dubina. V suchej hrebeňovej časti hory nachádzame duby namiesto buka, ktorý je v tejto nadmorskej výške typický.

Vrch Bába-hegy: vyhladkový bod. Z vyhladkového bodu sa nám otvára úžasná panoráma. Z ekologického hľadiska je neobyčajne vhodné mozaikové usporiadanie krajiny v kotline. Na vulkanických vyvrelinách Füzérskeho hradného vrchu bol v XIII. storočí postavený hrad.

Vrch Bába-hegy: odkryvy homín. Východné odkryvy nás oboznamujú s charakteristickými homínami okolia, bielym ryolitickým tufom a so sivým ílom. Hornú vrstvu západného odkryvu tvorí drsná sutina vytvorená počas kryoplanácie.

Prameň Fövényes-kút. Pri stabilizácii prameňa zvolili spôsob nevhodný z hľadiska ochrany prírody (šachta). Prameň však obišiel šachtu a našiel si cestu na novom mieste. Pri prameni s dobrou vodou vytvorila lesná správa odpočívadlo.

200 ročný dub. Starý dub zimný (*Quercus petraea*) je zvyškom pôvodnej vegetácie.

Vrch Korom-hegy: skameneliny. V kremenitých hominách sa nachádzajú odtlačky trstiny a ostríc zo sarmatského oddielu obdobia miocénu (pribl. 13 mil. rokov).

Vrch Korom-hegy: povrchové prepahliská. V hrebeňovej časti vrchu Korom-hegy sa nachádzajú povrchové prepahliská vzniknuté v dôsledku hĺbkovej banskej činnosti. Pred opustenými štôľňami sa nachádzajú väčšie – menšie banské haldy.

Vrch Korom-hegy: baňa na illity. Na vrchu Korom-hegy sa nachádza jediná illitová baňa v Maďarsku. Tento nekovový minerál (ušľachtilý druh ílu) vznikol v dôsledku post-vulkanických procesov. S jeho banským využívaním začali v rokoch 1820-tych.

Kaštieľ a príľahlý park vo Füzérradványi. Kaštieľ bol postavený v XVIII. storočí v barokovom štýle, potom medzi 1857-1859 ho prestavali v eklekticko-romantickom štýle. V parku sa v hojnom počte vyskytujú staré exempláre pôvodných drevín Maďarska (napr. *Quercus sp.*, *Platanus sp.*) a rozličné okrasné dreviny (napr. *Pinus sp.*, *Picea sp.*, *Abies sp.*, *Taxus baccata*).

Tufový odkryv vo Füzérradványi. V tomto odkryve je možné skúmať najbežnejšiu homínu na okolí, ryolitový tuf

Füzérradvány. Najvýznamnejšou pamätihodnosťou obce je rímskokatolícky kostol postavený v roku 1830 v neskorobarokovom štýle. Medzi budovami sa nájdú vo veľkom počte aj budovy postavené v tradičnom ľudovom štýle. Rad pivníc nachádzajúci sa v centre obce je hodný obhliadky.

Okruh okolo Pusztafalu

Značený chodník vychádzajúci z Pusztafalu nasleduje základnú trasu, potom po zastávke „200 ročný dub“ sa vracia naspäť do obce Pusztafalu cez obec Füzerkajata. Dĺžka trasy je **13 km**, popri trase sa nachádza **10 zastávok**, ktoré sú zriadené na zaujímavých miestach. Prejdenie trasy zaberá približne **4-5 hodiny**. Zastávky 1-9 na tejto trase sú zhodné s predchádzajúcou trasou. Nasledujúce zastávky sú tieto:

Füzerkajata. Obec je jednou z najstarších osád v celom regióne Hegyköz. Zachoval sa tu pomerne vysoký počet ľudových obytných domov postavených v tradičnom ľudovom štýle zo začiatku 20. storočia (napr. dom na ulici Endre Adyho č. 39).

Fehérke: zalesňujúca sa lúka. Na neobhospodarovanej kosnej lúke sa stretávame s procesom sukcesie – postupnej premeny líky v les. Medzi prvými sa objavuje ruža šípová (*Rosa canina*), trnka (*Prunus spinosa*), ktoré pripravujú podmienky pre usadenie sa náročnejších druhov drevín.

Bogoly: pieskovňa. V kotline sa pred 13 miliónmi rokov vlnilo more, ktoré tu na svojich brehoch zanechalo ílovité usadeniny. Počas vulkanických erupcií sa uzavreli lagúny, v ktorých sa usadili zvyšky odumretých rastlín.

V nasledujúcom texte by sme chceli upozorniť **na iné zaujímavosti okolia:**

Füzer. Právom preslávenou pamätihodnosťou tejto obce je hrad postavený v XIII. storočí Hradný vrch (Várhegy) je stanovš'om pre celý rad zriedkavých rastlín (napr. *Woodsia ilvensis*, *Alyssum saxatile*, *Minuartia frutescens*) a preto sa nachádza v rámci Chránenej krajinej oblasti Zemplínske pohorie pod prísnu ochranou. Spomedzi historických pamiatok obce najvýznamnejšou je kostol reformovanej cirkvi postavený v 2. polovici XVII. storočia významnými stropnými freskami, a je tu aj tradičný ľudový dom (Ul. Slobody – Szabadság u. 10).

László-tanya. Lovecký zámok bol postavený v nadmorskej výške 680 m v švajčiarskom štýle a kedysi bol majetkom rodiny Károlyovcov. Zámok je obklopený pekným arborétom.

Hollóháza. Obec je svetoznáma vďaka továrni na porcelán, založenej v roku 1831. Miestne Múzeum porcelánu oboznamuje s históriou tejto továrne. Vo vzorkovej predajni je možné aj nakúpiť si miestny porcelán.

Füzerkajata – fosilne kmene stromov. V bývalom obecnom lome sa našli skamenelé kmene stromov – kalcifikované a zuhoľnatené, následne po jednom sopečnom výbuchu, keď popol pokrýval celý okolitý stojací les.

Dolina Kemence. Táto dolina bola vymodelovaná rovnomenným potokom Kemence, ktorý je z hľadiska výskytu flóry a fauny najhodnotnejšou oblasťou v celom Zemplínskom pohorí. Dolina je otvorená na sever a vyskytuje sa v nej celý rad karpatských floristických a faunistických prvkov. V homej časti tejto doliny s nádherným výhľadom sa nachádza lovecký zámok Kőkapu, ktorý je postavený na skale. Východiskom pre pešie túry smerujúce do vnútra pohoria je miesto, ktoré sa nazýva Rostalló. Do doliny je možné sa dostať najstaršou lesnou železničkou nachádzajúcou sa na území Maďarska, ktorá vychádza z obce Pálháza.

Telkibánya. Osada vznikla ešte v období panovníka Arpáda sa stala svetoznámu svojimi baňami na zlato a striebro, ktoré tu fungovali od XIII. storočia. Vecné pamiatky baníctva rúd a keramikého priemyslu si môžeme prehládnuť v Banskom múzeu. Oplatí sa navštíviť gotický kostol z XV. storočia, ktorý je štátnou historickou pamiatkou, ako aj prikostolný cintorín opatrený drevenými náhrobkami, známy po celom Maďarsku.

Ohľadom **stravovacích a ubytovacích možností** dostanete informácie na základe oznamov nachádzajúcich sa na konci našej publikácie. Prajeme vám šťastnú cestu!

Felhasznált irodalom

- Balassa M. I.** (1985): A magyar parasztház évszázadai. Békéscsaba.
- Barabás J. - Gilyén N.** (1987): Magyar népi építészet. Kossuth Könyvkiadó.
- Bartha D.** (1999): Magyarország fa- és cserjehatározója. Mezőgazda. Budapest.
- Benke T. I. - Benke L. - Jordán S.** (1997): A füzérradványi illitbánya. Összefoglaló tanulmány és távlati fejlesztési terv.
- Borsy Z.** (szerk.) (1993): Általános természetföldrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Csima P.** (szerk.) (1988): Zempléni Tájvédelmi Körzet és térsége regionális és tájrendezési terv. Vizsgálat. Budapest.
- Csongrádi J. - Tungli Gy. - Zelenka T.** (1996): Az utóvulkáni működés és az ércesedés kapcsolata a füzérradványi Koromhegy-Koromtetőn. Földtani Közlöny. 126. 1. pp. 67-75
- Dám L.** (1995): A magyar paraszti állattartás építményei. Ház és Ember, X. pp. 39-68
- Frisnyák S.** (szerk.) (1983): Zempléni-hegység turistakalauz. B.A.Z. Megyei Idegenforgalmi Hivatal. Miskolc.
- Frisnyák S.** (1985): Történeti földrajz. A Szatmári-síkság, a Rétköz, a Nyírség és a Zempléni-hegység 18-19. századi földrajza. Nyíregyháza.
- Gyarmati P.** (1977): A Tokaji-hegység intermedier vulkanizmusa. MÁFI évkönyve LVIII. kötet. Műszaki Könyvkiadó. Bp.
- Hortobágyi T. - Simon T.** (szerk.) (1991): Növényföldrajz, társulástan és ökológia. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Ilkeyné Perlaki E. - Pentelényi L.** (1978): Magyarázó Magyarország földtani térképéhez. 25000-es sorozat. Hollóháza-Füzérkajata. MÁFI. Budapest.
- Járainé Komlósi M.** (szerk.) (1995): Pannon Enciklopédia. Magyarország növényvilága. Dunakanyar 2000. Budapest.
- Karátson D.** (főszerk.) (1997): Pannon Enciklopédia. Magyarország földje. Kertek 2000. Budapest.
- Kremer, B. P.** (1995): Fák. Őshonos és betelepített fák Európában. Magyar Könyvklub. Budapest.
- Mátyás E.** (1979): A Tokaji-hegységi ásványbányászat bányaföldtana. Földtani Közlöny. 109. 3-4. pp. 488-506
- Nemerkényi A.** (1994): Általános természetföldrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Oláh T.** (1999): Pusztafalu története 1695-ig. Szakdolgozat. KLTE. Debrecen.
- Pentelényi L.** (1972): Magyarázó Magyarország földtani térképéhez. 25000-es sorozat. Füzérradvány-Széphalom. MÁFI. Budapest..
- Simon T.** (1992): A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok - virágos növények. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Szeremley Sz.** (szerk.) (1994): Zempléni Tájvédelmi Körzet. Miskolc.

A HOLOCÉN és a SOSNA Természetvédelmi Egyesületek határon átnyúló vidékfejlesztési és környezetvédelmi programja

Kedves Túrázók, Olvasók!

Engedjék meg, hogy néhány szóban összefoglalva megismertessük a miskolci HOLOCÉN és a kassai SOSNA Természetvédelmi Egyesületek határon átnyúló vidékfejlesztési és környezetvédelmi programjával, melynek mintaterülete részint egybeesik tanösvényünk útvonalával.

Egyesületeink között 1996 óta folyamatos az együttműködés, mely elsősorban a Hernád Program (közös folyófigyelő hálózat kiépítése) és Nemzetközi Környezetvédelmi Ifjúsági Találkozók megvalósításából, lebonyolításából és közös kiadványok megjelentetéséből állt. Ez irányú tevékenységeink folytatása mellett, új kihívást jelentett számunkra a Hegyköz és a szlovákiai Dél-Abaúj kistérségek önkormányzataival való együttműködés, az egymással határos két terület közös vidékfejlesztési és környezetvédelmi stratégiájának kidolgozásában való részvétel, az ehhez szervesen kapcsolódó feladatok oktatási, természetvédelmi és kulturális téren egyaránt. A Hegyköz és Dél-Abaúj kistérségeken belül Hollóháza, Fűzér, Ždaňa és Skároš települések, a felvállalt programok megvalósításának mintaterületei.

A program célja:

- A Hegyköz kistérség tájképi és biológiai sokféleségének, a helyi társadalom egyetemes kultúrájának megőrzése, a hagyományos mesterségek és tájhasználat továbbvitele, illetve újraélesztése.
- Az önálló fejlődés elősegítése, mely alatt a kistérség belső erőforrásaira alapozott, az itt élő lakosok számára komfortos életet, a kultúra és a természeti környezet értékeinek megőrzését biztosító, önfenntartó folyamatot értünk. A kistérség és az itt élők kiemelkedésének alapja, a megőrzött természeti, hagyományos falusi környezet és a jelennek átmentett "tradicionális tudás". A napjainkban kibontakozó értékvtáltás, a természeti környezet, a hagyományos, az egyedi felértékelődése, lehet a térség integrálódásának alapja, felzárkózásának garanciája. Ehhez kívánunk segítséget nyújtani, keressük a megvalósulás lehetséges útjait.

Feladatok:

- Környezetvédelmi Akció Program (KAP) készítése;
- Ifjúsági és oktatási program (táborok, vetélkedők, oktatási segédanyagok);
- Tisztább kutakért kampány – vízminőségvizsgálat diák csoportokkal;
- Nemzetközi környezetvédelmi, történelmi és kulturális vándorkiállítás;
- Erdei tanösvények, kerékpárutak kialakítása;
- Környezetvédelmi Információs Központ létrehozása;
- Faültetés, hegyvidéki gyümölcsfajták gyűjtése, "génbank" létrehozása;
- Határnyitás, közös szlovák-magyar fesztivál;
- Közös, kétnyelvű Hírmondó, Eseménynaptár és térkép készítése;
- Szelektív hulladékgyűjtés, komposztálás.

Céljaink, elképzeléseink megvalósításához a Kárpátok Alapítvány, a Regionális Környezetvédelmi Központ (REC), a Környezetvédelmi Minisztérium KAC kerete és a terület Önkormányzatai nyújtanak támogatást.

3525 Miskolc, Kossuth u.13
T/F: 36/46/508 944;
holocen@holocen.hu
www.holocen.hu

Pražská 2, 04011 Košice
T/F: 421/95/644 5124
sosna@changenet.sk
www.changenet.sk/sosna